

Staša Ivanec

Otroci in mladostniki z motnjami v telesnem in duševnem razvoju v pravnih dokumentih v Sloveniji (1958–1980)

**UDK 340.130-053.2-056.2/3
(497.4)“1958/80”**

IVANEC Staša, univ. dipl. pedagoginja in prof. zgodovine, Osnovna šola dr. Franceta Prešerna Ribnica, SI-1310 Ribnica, Šolska ulica 2, stasa.ivanec@guest.arnes.si

Otroci in mladostniki z motnjami v telesnem in duševnem razvoju v pravnih dokumentih v Sloveniji (1958–1980)

Zgodovinski časopis, Ljubljana 67/2013 (147), št. 1-2, str. 172–200, cit. 128

1.01 izvorni znanstveni članek: jezik Sn. (En., Sn., En.)

V pričujočem prispevku želimo s pomočjo pravnih dokumentov, objavljenih v Uradnem listu FLRJ, LRS, SFRJ in SRS v obdobju 1958–1980, prikazati družbeno skrb za otroke in mladostnike z motnjami v telesnem in duševnem razvoju s poudarkom na razvoju posebnega šolstva v Sloveniji. Zaradi tega preučevano razdobje delimo v tri samostojne faze: razvoj posebnih šol (1958–1968), obdobje zavodov za usposabljanje (1968–1976) ter doba organizacij za usposabljanje (od leta 1976). V navedenih obdobjih lahko sledimo tudi spremembam denarnih in drugih oblik socialne pomoči, namenjenim osebam z motnjami v telesnem in duševnem razvoju do leta 1980.

Ključne besede: pomožne šole, posebne šole, zavodi za usposabljanje, organizacije za usposabljanje

Avtorski izvleček

**UDC 340.130-053.2-056.2/3
(497.4)“1958/80”**

IVANEC Staša, BA in Pedagogy and Teacher of History, Osnovna šola dr. Franceta Prešerna Ribnica, SI-1310 Ribnica, Šolska ulica 2, stasa.ivanec@guest.arnes.si

Children and Adolescents with Physical and Mental Disabilities in Slovene Legal Documents (1958–1980)

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana 67/2013 (147), No. 1-2, pp. 172–200, 128 notes

Language: Sn. (En., Sn., En.)

With particular emphasis on the development of special education in Slovenia, this paper discusses social care for children and adolescents with physical and mental disabilities. It is based on data obtained between 1958 and 1980 from legal documents published in the Official Journal of the Federal People's Republic of Yugoslavia (FLRJ); of the People's Republic of Slovenia (LRS); of the Socialist Federative Republic of Yugoslavia (SFRJ); and of the Socialist Republic of Slovenia (SRS). The period in question is divided into the following three separate phases: the development of special schools (1958-1968); the period of special education institutes (1968-1976); and the period of special education organizations (since 1976). These periods also provide an insight into the changing financial and other forms of social assistance for people with physical and mental disabilities until 1980.

Key Words: special schools, special education institutes, special education organizations

Author's Abstract

Uvod

Temelji institucionalne skrbi za drugačne ljudi so se v evropskem prostoru vzpostavili v devetnajstem stoletju. V tem obdobju so začele nastajati medicinske ustanove, v katere so bili posamezniki razvrščeni po svojih motnjah (kot gluhi ali naglušni, kot slepi ali slabovidni).¹ Medicinskim prizadevanjem pomagati kategoriziranim posameznikom so se pridružili še na šolskem področju. Nastajati so začele posebne šolske oziroma obšolske ustanove. Na Slovenskem so jih poimenovali kot pomožni oddelki, ki so sčasoma prerasli v samostojne pomožne šole, vendar so le-te v času druge svetovne vojne poniknile. Dve leti po končani vojni je bil v Ljubljani organiziran dvoletni študij za specialne pedagoge² in pomožne šole za otroke s posebnimi potrebami so ponovno vzniknile. Obnova pomožnih šol je bila namenjena kot pomoč vojnim sirotam in kot pomoč otrokom pri premagovanju vojnih posledic s končnim ciljem usposobiti otroke in mladostnike za delo.³ Kot socialnozdravstveni in skrbstveni zavodi so se pomožnim šolam pridružili domovi za defektno mladino.⁴ Na splošno so se v povojnem obdobju za otroke in družine vzpostavile naslednje oblike družbene pomoči: gradnja vrtcev, varstvo mater in uvedba denarnih pomoči.⁵ Potekala je tudi reforma celotnega jugoslovanskega šolskega sistema, ki je dobil dokončno obliko leta 1958 s splošnim zakonom o šolstvu. Zakon je namesto pomožnih šol uvedel izraz posebne šole.⁶ Čeprav iz zakonodajnih virov lahko upravičeno sklepamo, da so tudi v rednem šolskem sistemu obstajali učenci, ki jim po današnji terminologiji pravimo učenci s posebnimi potrebami,⁷ v prispevku spremljamo zgolj razvoj posebnega šolstva. Razlog se skriva v dejstvu, da se posebno šolstvo omenja v laični in strokovni javnosti, vendar pravo vedenje o njem nepreklicno tone v splošno pozabo. Temeljna šolska zakonodaja je dopolnjena

¹ Skalar, *Osebe s posebnimi potrebami – konceptualne iztočnice*, str. 123.

² Novljan, *Specialna pedagogika oseb*, str. 4–6.

³ Svetlin, *Zgodovinski razvoj posebnega šolstva*, str. 24–25.

⁴ Ozvatič, *90 let Osnovne šole Gustava Šiliha*, str. 7; Socialno varstveni zavod Hrastovec, *O zavodu*.

⁵ Pravilnik o gradnji dečjih jasli in otroških vrtcev, 1949; Uredba o dopustu žen pred porodom in po porodu, 1946; Uredba o varstvu nosečih žen in doječih mater v delovnem (uslužbenskem) razmerju, 1949; Uredba o gmotni pomoči za otroke delavcev (nameščencev) in uslužbencev, 1949; Uredba o dodatkih za otroke, 1951.

⁶ Tomšič, *Reforme osnovnega šolstva na Slovenskem*.

⁷ Zakon o osnovni šoli, 1959, 28. člen.

z dokumenti iz drugih pravnih področij, preko katerih se je kazala družbena skrb za otroke in mladostnike z motnjami v razvoju.

Šolska reforma in jugoslovanska zakonodaja

Leta 1958 sta Splošni zakon o šolstvu ter Uvodni zakon k splošnemu zakonu uradno naznanila jugoslovansko šolsko reformo.⁸ Prva značilnost reforme je bila uvedba enotnega sistema vzgoje in izobraževanja, ki so ga sestavljali predšolski zavodi, osnovna šola, gimnazija, strokovne in višje strokovne šole, univerze, visoke šole in umetniške akademije, zavodi za izobraževanje odraslih in strokovno izpopolnjevanje, vajenski domovi in drugi izvenšolski vzgojni zavodi ter posebne šole za »obvezno osnovno vzgojo in strokovno izobraževanje otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju«.⁹

Iz strukture sistema je razvidno, da so se otroci in mladostniki s prepoznanimi motnjami praviloma šolali vzporedno z vrstniki. V temelju je bila osrednja naloga posebnih osnovnih šol enaka kot naloga splošnih osnovnih šol, saj sta bili obe vrsti šol namenjeni posredovanju splošne osnovne vzgoje in izobrazbe. Toda med seboj sta se razlikovali v bistveni točki, posebne šole so ponujale tudi splošno strokovno izobrazbo. Slednje se je odražalo v temeljnih nalogah šol, saj je bil pri posebnih šolah poudarek na omilitvi in odpravi razvojnih motenj, usmeritvi in usposobitvi učencev za poklice ter zagotavljanju staršem pomoči pri pravilni vzgoji njihovih otrok.¹⁰ Razlike med obema šolama so se kazale tudi v drugih segmentih: v izobrazbi učiteljev (specializirano izobraževanje za učitelje posebnih šol), po ustanoviteljih (splošne osnovne šole so bile ustanovljene s strani občinskih ljudskih odborov, posebne šole pa so lahko ustanavljali občinski in okrajni odbori ter zvezni in republiški organi v skladu z razvojnim programom republiškega izvršnega sveta in republiškega sveta za prosveto) in po načinu vodenja šol (pri vodenju splošnih osnovnih šol so sodelovali učenci najvišjih razredov, te možnosti pri posebnih šolah ni bilo). Morda je najpomembnejša razlika v tem, da se je pri vključevanju otrok v posebne šole poudarjal medicinski vidik. O tem nam izpričuje 69. člen splošnega zakona, ki je zahteval za vključitev v posebne šole ali zavode pridobitev mnenja strokovne komisije zdravstvenega ali kakšnega drugega zavoda. Za predpise o kategorizaciji so bili zadolženi sekretariati Zveznega izvršnega sveta za prosveto, zdravstvo in socialno varstvo¹¹. »Vzgoja in izobraževanje otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju se vrši: v predšolskih, šolskih in drugih v ta namen organiziranih zavodih; na posebnih šolah ali oddelkih v sestavu ustreznih zdravstvenih in socialnih zavodov.«¹²

⁸ Uvodni zakon za splošni zakon o šolstvu, 1958; Splošni zakon o šolstvu, 1958, 182. člen.

⁹ Splošni zakon o šolstvu, 5. člen.

¹⁰ Prav tam, 28.–34., 65.–66. člen.

¹¹ Prav tam, 69., 70., 86., 100.–102., 111.–114., 148., 155., 160., 168. člen.

¹² Prav tam, 67. člen.

Šolska reforma iz leta 1958 je v splošnem znana po vključevanju strokovnih delavcev pri njenem nastajanju in vpeljavi osemletne šolske obveznosti po celotni Jugoslaviji.¹³ Z njo so bili med drugim uvedeni republiški zavodi za napredek šolstva in prosvetno-pedagoška služba. Ta je bila namenjena pedagoškim raziskavam, nadzorstvu šol ter v pomoč učiteljem v obliki svetovanja in strokovnega izpopolnjevanja.¹⁴ Pedagoška pomoč je bila namenjena tudi pedagoškim delavcem posebnih šol.¹⁵

Leta 1960 je prenehal veljati 112. člen splošnega zakona. S tem so se ločili občinski ljudski odbori kot ustanovitelji osnovnih šol in okrajni šolski odbori kot ustanovitelji posebnih šol.¹⁶ Istega leta je bil objavljen jugoslovanski Pravilnik o kategorizaciji in evidenci otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. Z njim je postala strokovno opravljena kategorizacija uraden pogoj za sprejem otroka v posebne ustanove. Iz pravilnika je možno razbrati postopek kategorizacije otrok v posebne šole: Vsi otroci z motnjami v razvoju so morali biti prijavljeni pri upravnem organu občinskega ljudskega odbora za socialno varstvo. Prvo prijavo so bili dolžni storiti otrokovi starši oz. skrbniki, a dejansko je otroka prijavil kdorkoli, celo naključni posamezniki, ki so zvedeli za takšen primer. Upravni organ je lahko začel postopek kategorizacije celo brez uradno prijete prijave. Le-ta je po odprtju postopka je poslal prijavo o dotičnem otroku prvostopenjski strokovni komisiji za mnenje o kategorizaciji otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. Sedeži strokovnih komisij so bili izbrani s strani republiških svetov za socialno politiko, za prosveto in za zdravstvo pri različnih zavodih, strokovni člani komisij (zdravniki – specialisti za otroške bolezni, šolsko higieno ali splošni zdravniki, psihologi in socialni delavci kot stalni člani komisij ter zdravniki specialisti ali ustrezni pedagogi kot izbrani člani glede na vrsto otrokovih motenj) pa so bili imenovani s strani občinskih ljudskih odborov za socialno varnost, za prosveto in za zdravstvo. Če člani strokovnih komisij v svojih ugotovitvah niso bili sklepčni, so lahko poslali otroka na dodatni pregled k specialistom v specializirane zavode. Končni izvid in mnenje o otroku je na podlagi opisanih ugotovitev sprejel upravni organ, ki je izdal odločbo o kategorizaciji.¹⁷

Z odločitvijo komisij in upravnega organa so bili otrokovi starši zgolj ustno seznanjeni, razen če so sami zahtevali pisno odločbo. Domnevamo lahko, da so se zanj odločili še zlasti v primerih pritožb. O pritožbah je odločal upravni organ okrajnega ljudskega odbora, odgovoren prav tako za socialno varstvo. Njemu je svetovala strokovna komisija druge stopnje, ki so jo soglasno določili republiški sveti za socialno politiko, za prosveto in zdravstvo. Pravnomočna odločba o kategorizaciji je pomenila zahtevo za občinski upravni organ, da kategoriziranega otroka vpiše v matično knjigo in zanj odpre osebno mapo, v katero so se vpisovale ključne spremembe pri otrokovem razvoju. Evidenca se je na občinah vodila vse

¹³ Tomšič, str. 92–93.

¹⁴ Splošni zakon o šolstvu, 168., 170., 172–176., 179. člen.

¹⁵ Zakon o prosvetno-pedagoški službi, 1961, 3.–9. člen.

¹⁶ Zakon o spremembi splošnega zakona o šolstvu, 1960. Prim. Splošni zakon, 1958, 112., 155., 160. člen.

¹⁷ Pravilnik o kategorizaciji in evidenci otrok, 1960, 11.–18. člen.

do otrokovega izstopa iz zavoda in/ali do samostojnega življenja in dela. Upravni organ je enkrat letno podatke o otrocih posredoval republiškem svetu za socialno politiko. Če so bile med usposabljanjem pri posameznem otroku opazne večje spremembe, se je otroka po isti formalni poti poslalo na ponovni pregled k strokovni komisiji. Prva naloga po sprejetju zakona, ki je čakala vse strokovne komisije, pa je bila kategorizacija otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju, ki so že bili vključeni v zavode.¹⁸ Kot motnje v telesnem in duševnem razvoju so prepoznali okvare vida, sluha, govorne in glasovne motnje, telesno invalidnost, duševno zaostalost ter kombiniranost različnih motenj in hib.¹⁹

Jugoslovanska zakonodaja je bila zavezujoča za njene republike. Pri tem se je ločevala na popolno, temeljno in splošno zakonodajo. Popolna zakonodaja je bila najstrožja, saj so smele republike izdati dopolnilni zakon le v primeru, če so bile za to zakonsko pooblaščen (npr. zakonodaja o svoboščinah in pravicah, vprašanja zvezne obrambe in mednarodnih odnosov ipd.). Temeljna zakonodaja, ki se je nanašala na gospodarske in zdravstvene zadeve, je republikam dovoljevala izdajo dopolnilnih zakonov. Splošna zakonodaja pa je na področju šolstva, socialne politike, zdravstva, kulture in organizacije oblasti republiški zakonodaji predstavljala splošna načela in smernice. Splošni zakon je veljal do vzpostavitve republiških zakonov.²⁰

Izmed jugoslovanskih zakonov velja izpostaviti temeljni zakon o financiranju šolstva. Ta je l. 1960 utemeljil družbene sklade za šolstvo (občinski skladi, skladi avtonomnih enot, republiški skladi in zvezni skladi za šolstvo) za zbiranje sredstev za gradnjo in opremo vseh vrst šol.²¹ V Sloveniji je bil ustanovljen republiški družbeni sklad za šolstvo spomladi 1961.²²

Leta 1962 je bil sprejet jugoslovanski zakon o organizaciji in financiranju socialnega zavarovanja, ki je zagotavljal pravice v zdravstvenem, invalidskem in pokojninskem zavarovanju. Po tem zakonu se je začasno zagotavljala tudi pravica do otroškega dodatka. Sredstva zanj so se zbirala s posebnim prispevkom za otroški dodatek, zato se je na republiški ravni ustanovil sklad za otroški dodatek, na zvezni ravni pa skupni sklad rezerve za otroški dodatek.²³

Razvoj posebnih šol na Slovenskem

Na podlagi jugoslovanske zakonodaje se je na Slovenskem začela sprejemati samostojna zakonodaja za posebno šolstvo. Prvi tovrstni dokument je sprejela Ljudska skupščina LRS 24. 10. 1960, tj. Zakon o posebnem šolstvu. Po tem zakonu so bile

¹⁸ Prav tam, 18.–28., 32. člen.

¹⁹ Prav tam, 4.–10. člen.

²⁰ Ustavni zakon o temeljih družbene in politične ureditve Federativne ljudske republike Jugoslavije, 1953.

²¹ Temeljni zakon o financiranju šolstva, 1960.

²² Zakon o ustanovitvi sklada za šolstvo Ljudske republike Slovenije za šolstvo, 1961.

²³ Zakon o organizaciji in financiranju socialnega zavarovanja, 1962.

posebne šole namenjene otrokom »z motnjami ali hibami v telesnem ali duševnem razvoju /.../, zaradi katerih se ne morejo vzgajati in izobraževati v rednih šolah in rednih izobraževalnih zavodih, se vzgajajo in izobražujejo v posebnih vzgojnih in izobraževalnih zavodih«. ²⁴

Specifične naloge slovenskih posebnih šol so bile: skrb za razvijanje otrokovih nagnjenj in sposobnosti; ublažitev oz. odprava razvojnih motenj in njihovih posledic; usmeritev in usposabljanje otrok za prilagojeno poklicno življenje; aktivna udeležba otrok v gospodarskem in družbenem življenju; vzpostavitev pozitivnega oz. pravičnega odnosa širše družbe do teh otrok; sodelovanje s starši ali otrokovimi skrbniki v obliki izvedbe seminarjev na temo nege, oskrbe in vzgoje otrok. ²⁵

Formulirali so se posebni zavodi za predšolsko vzgojo, posebne osnovne šole, posebne strokovne šole, posebni vzgojni in izobraževalni zavodi ter posebni šolski oddelki pod okriljem ustreznih zdravstvenih ali socialnih zavodov. Glavni namen posebnih predšolskih zavodov je bila priprava triletnikov in starejših predšolskih otrok z razvojnimi motnjami za nadaljnje šolanje v posebnih šolah. Šolanje v posebnih osnovnih šolah je potekalo po posebnih predmetnikih in učnih načrtih, prilagojenih vrsti in stopnji motnje, po oddelkih ali posebnih enotah s poudarjenim načelom individualizacije. Če učenci niso zmogli slediti začetnemu pouku, se je zanje uvedel pripravljalen razred. Če je tudi v višjih razredih obstajala večja skupina učencev, ki ni sledila pouku ali pouk celo motila, se je iz njih oblikovala skupina s posebnim načrtom. Posebno osnovno šolo so lahko mladostniki obiskovali do dopolnjenega 17. leta. Po zaključeni posebni ali redni osnovni šoli so se lahko vpisali v posebne strokovne šole oz. po 18. letu starosti v posebne učne enote za odrasle pod okriljem posebnih strokovnih šol. ²⁶

Učitelji v posebnih šolah so morali imeti poleg splošne kvalifikacije še strokovno specializacijo. Poleg njih so delovali tudi zdravstveni in socialni delavci. K posebnim šolam je bil navadno pridružen dom za varstvo in oskrbo otrok, ki so posebno šolo obiskovali izven svojega doma. Oskrbnino v takšnih domovih so plačevali starši oz. kar učenci sami iz svojega premoženja. Če so bile motnje ali hibe v telesnem ali duševnem razvoju za posebno šolanje prevelike, so bili otroci usmerjeni v vzgojno-izobraževalne zavode, ki so imeli nalogo usposabljanja in privajati mlade z razvojnimi motnjami na konkretno delo. ²⁷

Ustanovitev posebne šole se je urejala v skladu s splošnimi predpisi in podrobnejšimi pogoji, ki so jih določili republiški svet za šolstvo, svet za zdravstvo in svet za socialno varstvo. Pri posebnih šolah so bile vzpostavljene tudi strokovne komisije, ki so odločale o sprejemu otroka v dotično posebno šolo in o njegovem odpustu (odpust je pomenil uradno prepoznavanje otrokove nezmožnosti za šolanje v posebni šoli). Komisije je imenoval republiški svet za šolstvo v soglasju s svetoma za socialno varstvo in za zdravstvo. Za prestop na drugo vrsto posebne šole ali na redno šolo je bil potreben ponoven postopek kategorizacije. Premagovanje motenj

²⁴ Zakon o posebnem šolstvu, 1960, 1. člen.

²⁵ Prav tam, 2.–5. člen.

²⁶ Prav tam, 7.–12., 14.–17., 29.–32. člen.

²⁷ Prav tam, 30., 33.–34., 35.–37., 18.–20. člen.

in hib so omogočale tudi specializirane posvetovalnice, medicinsko psihopedagoški ambulatoriji, logopedski ambulatoriji, ambulatoriji za motoriko in drugi specializirani ambulatoriji, ki so dopolnjevali sistem rednega osnovnega šolstva.²⁸

Istega dne kot Zakon o posebnem šolstvu je bil sprejet tudi Zakon o rejništvu. Otroke z razvojnimi motnjami so dobile rejniške družine, ki so dokazale, da na podlagi »svojih osebnih lastnosti in sposobnostih lahko uspešno vzgajajo take otroke«.²⁹

V šestdesetih letih 20. stoletja na Slovenskem spremljamo tudi razvoj novih zdravstvenih ustanov in zdravstvene službe. Leta 1961 je bila ustanovljena Klinična bolnica za porodništvo in za ženske bolezni za zdravstveno pomoč novorojenčkom in zdravstveno varstvo žena.³⁰ Leta 1962 je bila v Ljubljani ustanovljena klinična bolnica za otroke do 15. leta.³¹ V tem obdobju je bil na novoustanovljen sklad za zatiranje otroške paralize, ki naj bi prispeval k preprečevanju omenjene bolezni in omogočal gradnjo in opremo zdravstvenih zavodov, v katerih se je preučevala otroška paraliza, bolnikom pa omogočalo šolanje, rehabilitacija in rehabilitacija.³² Sklad je deloval le dve leti. Njegova sredstva so prešla na Zavod SRS za zdravstveno varstvo.³³ V Ljubljani se je sredi šestdesetih let začel graditi tudi nov klinični center.³⁴

Leta 1962/63 je Ljudska skupščina LR Slovenije ugotavljala, da sta hitrejši družbeni razvoj in rast življenjske ravni vzpodbudila vse bolj izrazito družbeno skrb za invalide. Po statističnih podatkih naj bi bilo v Sloveniji telesno ali duševno prizadetih okrog 5 % prebivalcev. Med njimi največ vojaških in mirovnih osebnih invalidov, delovnih invalidov ter duševno ali telesno prizadetih otrok. V šolskih klopeh posebnih zavodov in rednih šol je sedelo približno 3000 učencev z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. Skupščina LRS je tedanjo zakonodajo uvidela kot zadostni pravni in materialni temelj za delo pri rehabilitaciji oseb z motnjami v telesnem in duševnem razvoju tudi v prihodnosti. Zanje so namreč skrbeli številni upravni organi in institucije: sveti za šolstvo, za socialno varstvo, za zdravstvo, upravni organi za delo, zavodi za socialno zavarovanje in zaposlovanje delavcev, zdravstveni in posebni zavodi ter gospodarske organizacije. Velik napredek je bil opažen pri razvijanju medicinske rehabilitacije ter pri poklicni in socialni rehabilitaciji invalidov. Glavne pomanjkljivosti tedanje družbene skrbi pa so se kazale v razdrobljenosti in pomanjkanju koordinacije med posameznimi institucijami ter v premalo načrtnem in neusklajenem vlaganju družbenih sredstev v te namene. Kot rezultat temu je bila decembra 1962 sklicana I. republiška konferenca za rehabilitacijo invalidnih oseb v Sloveniji, udeležilo se je več kot 220 družbenih in strokovnih delavcev. Ob tej priložnosti je bila ustanovljena Stalna konferenca za rehabilitacijo invalidnih oseb v Sloveniji kot družbeni organ, ki naj bi usmerjal

²⁸ Prav tam, 19., 20.–22., 23.–28. člen.

²⁹ Zakon o rejništvu, 1960, 10. člen.

³⁰ Odločba o ustanovitvi Klinične bolnice za porodništvo, 1961.

³¹ Odločba o ustanovitvi Klinične bolnice za otroške bolezni, 1962.

³² Zakon o skladu za preprečevanje in zatiranje otroške paralize (poliomielitisa), 1963.

³³ Zakon o prenehanju veljavnosti zakona o skladu za preprečevanje in zatiranje otroške paralize (poliomielitisa), 1965.

³⁴ Zakon o nadaljnji etapni izgradnji kliničnega centra v Ljubljani, 1966.

vse družbene napore in koordiniral delovanje na področju rehabilitacije invalidnih oseb v Sloveniji. Kot temeljni dokument je bila sprejeta resolucija o rehabilitaciji invalidnih oseb.³⁵ V resoluciji je med drugim zapisano: »Posebne zahteve šolanja in usposabljanja telesno in duševno prizadete mladine so težak problem in terjajo posebne programe pri izvajanju politike rehabilitacije; osnovo za to nudi zakon o posebnem šolstvu. Zato je kategorizacija in evidenca invalidne mladine stalna dolžnost družbenih in strokovnih služb, da bi lahko ob ugotovljenem dejanskem stanju razvijali delovne programe v posebnem šolstvu in v rehabilitacijskih institucijah. To nalaga tudi večje naloge družbenim skladom za šolstvo.«³⁶

Od leta 1963 sledimo nadaljnjemu razvoju posebnih šol. Kot prva je bila sprejeta odredba o številu otrok v učnih vzgojnih ali drugih enotah posebnih šol. Iz nje lahko razberemo nove podkategorije motenosti: predšolski razvojno prizadeti otroci; otroci in mladostniki šolske starosti, ki so duševno nerazviti (oligofreni debili) ali hudo pedagoško zaostali, pedagoško zaostali, nevrotični, družbeno neprilagojeni, zanemarjeni, osebnostno iztirjeni (psihopatski), gluhi, slepi, naglušni, slabovidni, logopati, premični ortopedski invalidi, nepremični ortopedski invalidi, premični ali ležeči bolniki, otroci in mladostniki s kombiniranimi motnjami ali hibami; razvojno prizadeti vseh kategorij, ki so bili vključeni v učne delavnice. Učno-vzgojne enote, predvidene za tovrstne otroke, so imele nizek normativ. Najmanjši normativ je bil predviden za skupini razvojno prizadetih v predšolski starosti in v učnih delavnicah (3–8 predšolskih otrok oz. mladostnikov). Največja je bila skupina premičnih bolnikov, v katero je bilo vključenih od 6 do 20 otrok.³⁷

V pravilniku o gradbenih normativih so navedene opredelitve, koliko otrok se lahko vključi v posebno šolo. Izraz posebna šola se je tu uporabljal kot nadpomenka za vse vrste šol in zavodov, ki so izvajali posebno vzgojo in izobraževanje, k njim so se po novem šteli tudi domovi ob posebnih šolah. Posebne šole v širšem pomenu so bile zasnovane eksterno (izključno za zunanje otroke), interno (za gojence v domu) ali kombinirano. In prav od te strukture je bil odvisen tudi normativ, koliko otrok bo lahko posamezna posebna šola sprejela. Interne posebne šole so lahko poskrbele za 60 do 120 otrok, preostali obliki do 250 otrok. S pravilnikom se je predpisoval teren posebnih šol, lega in oprema učilnic ter značilnosti zunanjega zemljišča (dvorišče, igrišče, telovadišče, prostor za pouk na prostem, učni vrt, gospodarsko-ekonomsko dvorišče, zemljišče pred poslopjem ter družinsko stanovanje za hišnika). Celotno zemljišče je moralo biti sončno, nevetrovno, zavarovano pred meglo, obdano z zelenjem ter dobro komunalno opremljeno, merilo je vsaj 50 m². Po lastni izbiri se je vsaka posebna šola lahko odločila tudi za izgradnjo bazena. Posebni predšolski zavodi so poleg naštetega imeli še zunanje sončne in senčne delovne površine, peskovnik, čofotališče, plezala, zvirala in park. Morda kot zanimivost posebnih domov: v eni spalnici je bilo lahko nastanjenih od 3 do 6 otrok.³⁸

³⁵ Resolucija o rehabilitaciji invalidnih oseb v Sloveniji, 1963.

³⁶ Prav tam, 5. točka.

³⁷ Odredba o številu otrok v učnih vzgojnih ali drugih enotah, 1963.

³⁸ Pravilnik o normativih za gradnjo posebnih šol, 1963.

Glavna značilnost tedanjih posebnih šol je njihova fizična izolacija od preostalega sveta.³⁹ Poudarjena je na več mestih, a najbolj eksplicitno se pojavi v 10. členu. Za zemljišča pred poslopjem zakon pravi: »To zemljišče loči poslopje posebne šole od ceste. Poraslo mora biti s travo in nizkim grmičevjem, tako da je poslopje akustično in vizualno izolirano od prometa, ropota in prahu. Če ima posebna šola nad 100 učencev oziroma gojencev, mora biti to zemljišče še enkrat večje.«⁴⁰ Zakonski predpisi so omogočili takojšnjo vzpostavitev novih posebnih šol.⁴¹ O skokovitem naraščanju posebnih šol v šestdesetih letih poroča tudi Majda Schmidt. Vzporedno je naraščalo število specialnih pedagogov oz. defektologov.⁴²

Leta 1963 je bil sprejet republiški pravilnik o strokovnem izpitu za učitelje in vzgojno osebje v šolah in vzgojno-izobraževalnih zavodih.⁴³ Leto kasneje je objavljen zakon o upravnih organih v šolah in vzgojno-izobraževalnih ustanovah, veljaven tudi za posebne šole. K upravnim organom (tudi posebnih) šol so spadali: svet šole, upravni odbor in direktor oz. ravnatelj. Strokovne organe šol so predstavljali vzgojiteljski oziroma učiteljski zbori, v katere so bili združeni vsi učno-vzgojni delavci šole. Po internem statutu so šole lahko določile tudi druge strokovne organe, kot so: razredni učiteljski zbori, učiteljski zbori podružničnih šol, oddelkov, razrednikov in tako dalje.⁴⁴ V letu 1965 zasledimo več novosti na področju republiške šolske uprave,⁴⁵ kar je posledično vplivalo tudi na spremembo pedagoško-prosvetne službe.⁴⁶ Njeni svetovalci za posebne šole so morali imeti »najmanj izobrazbo, ki se zahteva za učitelje teh šol«.⁴⁷

Druga polovica šestdesetih je zaznamovana z vzpostavitvijo novih družbenih skladov kot posebna družbena oblika skrbi za vse otroke. S tem namenom so se leta 1967 izoblikovale izobraževalne skupnosti za zagotavljanje finančno-materialnih

³⁹ Zahteva po izolaciji rednih osnovnih šol od prometa se pojavi 1968–1969. Leta 1968 so bili kot dodatek k Uradnemu listu v samostojni publikaciji objavljeni normativi za graditev in opremo osnovnih šol. Normativi so določali, da naj se pri izbiri zemljišča za gradnjo osnovnih šol upošteva ekonomski moment, pa tudi lega v mirnem predelu, tako da ne bi hrup prometa in proizvodnih podjetij motil pouka. Šolske stavbe so smele biti oddaljene od prometnih cest in železnic najmanj 35 m oziroma 50 m, če so bile učilnice obrnjene na prometne ceste ali železniške poti. Pravilnik iz leta 1969 o zdravstveno-higienskih zadevah, katerim morajo ustrezati poslopja in prostori šole, pa je predvideval oddaljenost šol od javnih cest vsaj za 50 m zaradi cestnega prahu ter obdanost šol z nizkim grmičevjem in s šolsko ograjo (Republiški sekretariat za prosveto in kulturo, *Normativi za graditev*, str. 8; Pravilnik o zdravstveno-higienskih zadevah, 1969, 2. člen).

⁴⁰ Prav tam, 10.f člen.

⁴¹ Register samostojnih zavodov, 1963.

⁴² Schmidt, Segregacija – integracija, str. 139.

⁴³ Pravilnik o strokovnem izpitu za učno in vzgojno osebje, 1963.

⁴⁴ Zakon o organih upravljanja v šolah in drugih vzgojnih in izobraževalnih zavodih, 1964.

⁴⁵ Zakon o Zavodu za šolstvo SR Slovenije, 1965; Odlok o soglasju k sklepu o spojitvi zavoda za napredek šolstva SR Slovenije in zavoda SR Slovenije za strokovno izobraževanje, 1965; Zakon o pedagoškem svetu SR Slovenije, 1965; Zakon o ustanovitvi pedagoškega inštituta, 1965.

⁴⁶ Zakon o prosvetno pedagoški službi, 1965; Odredba o vrstah in izobrazbi pedagoških svetovalcev v zavodih za prosvetno pedagoško službo, 1965.

⁴⁷ Odredba o vrstah in izobrazbi pedagoških svetovalcev, 1965, 5. točka.

osnov za namene vzgoje in izobraževanja. Izobraževalne skupnosti so bile odgovorne tudi za šolanje otrok z motnjami v razvoju, ki je potekalo bodisi v lokalnih posebnih osnovnih šolah bodisi v posebnih republiških zavodih za usposabljanje otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju ter vedenju.⁴⁸ Njim je sledila ustanovitev skupnosti otroškega varstva. Slednje so bile odgovorne za organizacijo dnevnega varstva predšolskih otrok in za otroški dodatek. Dnevno varstvo je lahko potekalo tudi v zavodih za usposabljanje otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. Otroški dodatek, namenjen za pomoč družinam za otrokovo vzgojo, je veljal pri otrocih, nezmožnih samostojnega življenja ves čas trajanja nezmožnosti, če so vzroki zanjo (prirojene okvare, bolezni ali poškodbe) nastali pred 15. letom. Otroškega dodatka niso dobile družine, katerih otroci so bili vključeni v popolno oskrbo zavodov. Temeljni pogoj za pridobitev pravice do otroškega dodatka je sicer predstavljal premoženjski cenzus gospodinjstva.⁴⁹

V dokumentu Skupščine SR Slovenije iz leta 1968 je zapisana kritika tedanje politike: »Materialni položaj izobraževanja in vzgoje je že več let v središču pozornosti vse prosvetne javnosti. Reševanje je bilo vse preveč usmerjeno le v iskanje navideznih sistemskih rešitev in načinov razdeljevanja sredstev, kar je v bistvu pomenilo le odlaganje osrednjega vprašanja, to je družbenega vrednotenja pedagoškega dela in na tej osnovi sistemske zagotovitve potrebnih sredstev. Hkrati je ob nejasno preciziranih dolžnostih posameznih družbeno-političnih skupnosti in ob kritičnih situacijah prihajalo do poskusov izsiliti prenašanje obveznosti z ene na drugo družbeno-politično skupnost.«⁵⁰ Kritika se je nanašala celo na novoustanovljene izobraževalne skupnosti: »Izobraževalnim skupnostim zakon ni omogočil neposrednega vpliva na določanje virov sredstev in na višino potrebnih finančnih sredstev za izobraževanje, naložil pa jim je financiranje programov izobraževanja.«⁵¹ O tej oceni lahko v nadaljnjih letih upravičeno dvomimo, saj so izobraževalne skupnosti postajale vse bolj pomemben akter v družbenem-političnem področju.⁵²

Zavodi za usposabljanje

Dne 15. 2. 1968 je bil objavljen Zakon o usposabljanju otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. Opredelil je osebe z motnjami v telesnem in duševnem razvoju v naslednje kategorije: »duševno prizadeti, slušno prizadeti, otroci in mladostniki z govornimi motnjami, slepi, slabovidni, telesno

⁴⁸ Zakon o izobraževalnih skupnostih in o financiranju vzgoje in izobraževanja v SR Sloveniji, 1967.

⁴⁹ Zakon o skupnostih otroškega varstva in o financiranju, 1967.

⁵⁰ Sklepi in priporočila o materialnem položaju vzgoje in izobraževanja, 1968.

⁵¹ Prav tam.

⁵² Zakon o izobraževalnih skupnostih in o financiranju vzgoje in izobraževanja v SR Sloveniji, 1967; Odlok o potrditvi statuta izobraževalne skupnosti, 1968; Odlok o soglasju k programom izobraževalne skupnosti, 1968; Odlok o soglasju k merilom in pogojem za zagotavljanje posebnih dopolnilnih sredstev temeljnim izobraževalnim skupnostim, 1969; Sklep o enotnih osnovah meril za financiranje dejavnosti vzgojnih in izobraževalnih zavodov, 1969.

prizadeti, dolgotrajno bolni, otroci in mladostniki na okrevanju, vedenjsko in osebnostno moteni ter otroci in mladostniki s kombiniranimi motnjami.«⁵³ Zanje so bili predvideni različni zavodi za usposabljanje, ki so se praviloma ustanovljali po vrstah motenj otrok, ali pa tudi za več vrst motenj. Poleg samostojnih zavodov so delovale tudi tovrstne enote pod okriljem vzgojno-izobraževalnih, zdravstvenih ali socialnih zavodov. Vključitev vanje je bila možna pod posebnimi predpisi.⁵⁴ V splošnem so zavodi za usposabljanje pomenili »samostojne in samoupravne delovne organizacije, katerih dejavnost je posebnega družbenega pomena.«⁵⁵

Zavodi za usposabljanje so bili:

- zavodi za razvrščanje otrok (prehodni zavodi, namenjeni ugotavljanju motenj),
- posebni vzgojno-varstveni zavodi za predšolske otroke (od dopolnjenega tretjega leta starosti, možne starostne izjeme),
- posebne osnovne šole (z možnim celodnevним varstvom) in posebne poklicne šole (namenjene poklicnemu usposabljanju),
- zavodi za delovno usposabljanje duševno in telesno prizadetih otrok (za otroke, ki niso zmogli šolanja),
- vzgojni zavodi za vedenjsko in osebnostno motene otroke (namenjeni vzgoji in prevzgoji, varstvu in oskrbi ter usposabljanju otrok in mladostnikov za življenje in delo ter za nadaljnje izobraževanje),
- domovi za otroke (za otroke, ki so potrebovali posebno usposabljanje, in za otroke, ki so bili od šole krajevno zelo oddaljeni).⁵⁶

K strokovnim nalogam zavodov za usposabljanje so spadali: strokovna skrb za ublažitev in odpravo motenj ter za razvoj otrokovih sposobnosti; priprava varovancev za vključitev v širše družbeno življenje, ustrezna dela in v poklicno življenje; zavzemanje za pravilen odnos družbenega okolja do otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju; sodelovanje delavcev zavodov z otrokovimi starši. Republiški sekretar za prosveto in kulturo in republiški sekretar za zdravstvo in socialo sta morala podati soglasje o izpolnitvi pogojev, da je z delovanjem lahko začel delovati posamezen zavod.⁵⁷

Pedagoško delo v zavodih za usposabljanje je temeljilo na manjših enotah, oddelkih in skupinah s poudarkom na pedagoški individualizaciji (za vsakega otroka naj bi bil voden individualen program usposabljanja). Potekalo je v skladu z internimi statuti zavodov (statute zavodov, ustanovljenih od Skupščine SR Slovenije, je potrjeval Izvršni svet Skupščine; statute preostalih zavodov za usposabljanje pa so potrjevale občinske skupščine) ter po predmetnikih in učnih načrtih, ki jih je določil bodisi pedagoški svet SR Slovenije (za posebne osnovne šole za duševno prizadete, slušno prizadete ali za slepe in slabovidne) bodisi republiški sekreta-

⁵³ Zakon o usposabljanju otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju, 1968, 2. člen.

⁵⁴ Prav tam, 3. člen.

⁵⁵ Prav tam, 5. člen.

⁵⁶ Prav tam, 3., 9.–17. člen.

⁵⁷ Prav tam, 1.–4., 25. člen.

riat za prosveto in kulturo z republiškim sekretariatom za zdravstvo in socialno varstvo (za posebne osnovne šole za telesno prizadete, za dolgotrajno bolne, za otroke na okrevanju, posebne poklicne šole in zavode za delovno usposabljanje). Oba sekretariata sta določala tudi normative o številu otrok v enotah in skupinah ter smernice za program vzgojnega dela v zavodih. Odgovornost za vključevanje otrok z določenega šolskega okoliša v zavode za usposabljanje so nosile občinske skupščine. Strokovnost pedagoških delavcev je morala biti oplemenitenata z osebnostnimi in moralno-političnimi kvalitetami, med seboj so se povezovali v strokovni zbor. Strokovni nadzor so izvajali Zavod za šolstvo SR Slovenije, prosvetna-pedagoška služba in nekatere zdravstvene in socialne ustanove. Sama ustanovitev zavodov za usposabljanje je bila odvisna od razvojnega programa Skupščine SR Slovenije in od Izobraževalne skupnosti SR Slovenije. Pri upravljanju zavodov so sodelovale skupnosti otroškega varstva. Ravnatelj zavoda za usposabljanje je bil imenovan s soglasjem sveta zavoda in ustanovitelja. Soglasje k imenovanju ravnatelja republiškega zavoda za usposabljanje je moral obvezno podati Izvršni svet skupščine SR Slovenije. Izvršni svet je imel sicer ustanoviteljske pravice do zavodov za usposabljanje. Vzporedno z zavodi za usposabljanje so nastajale vzgojne posvetovalnice, logopedске in avdiopedagoške ambulante, ambulante za urjenje motorike, zdravstveni in socialni zavodi, namenjeni prav tako ugotavljanju, ublažitvi in odpravljanju razvojnih telesnih in duševnih motenj.⁵⁸ Zakon o usposabljanju je temeljni kamen za nadaljnje vzgojno-izobraževalno delo z otroki z razvojnimi motnjami. Z njegovo uveljavitvijo je prenehal veljati Zakon o posebnem šolstvu,⁵⁹ izraz posebne šole kot nadpomenka za vse posebne zavode pa je izginil iz zakonodajne terminologije. V istem obdobju najdemo prve konkretne novice o posameznih zavodih. Na primer Skupščina SRS je potrdila finančni program za nakup stanovanj vzgojiteljev Vzgojnega zavoda Logatec.⁶⁰

V letih 1968–69 je bilo sprejetih več republiških zakonov o prispevkih in davkih. Zaradi obremenitve gospodarstva s prispevki iz osebnega dohodka ter upoštevanja dejanskih ekonomskih možnosti gospodarstva je Skupščina SR Slovenije prepuščala določanje višine nekaterih prispevkov občinam. K temu je spadal tudi prispevek za temeljne izobraževalne skupnosti.⁶¹ Z zbranimi sredstvi iz občinskih in republiških virov so izobraževalne skupnosti vplivale na celotno sfero vzgoje in izobraževanja, zagotavljale so na primer celo sredstva za radijske in televizijske šolske oddaje ter poučne in šolske filme.⁶² Toda osrednje gonilo republiške politike je predstavljala

⁵⁸ Prav tam, 6., 8., 15., 18.–22., 26., 30.–33. člen.

⁵⁹ Prav tam, 38. člen.

⁶⁰ Odlok o finančnem programu za nakup stanovanj za vzgojitelje Vzgojnega zavoda Logatec, 1968.

⁶¹ Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o prispevkih in davkih občanov, 1968, 21. člen; Priporočilo za vodenje in izvajanje politike prispevkov, davkov, 1968; Zakon o stopnji republiškega prispevka iz osebnega dohodka iz delovnega razmerja za izobraževanje, 1968; Zakon o stopnjah in delitvi prispevkov za otroško varstvo, 1968; Zakon o stopnjah in delitvi prispevkov za otroško varstvo v letu 1968, 1969; Zakon o spremembi izobraževalnih skupnostih in o financiranju vzgoje in izobraževanja v SR Sloveniji, 5/1968.

⁶² Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o izobraževalnih skupnostih, 40/1968.

Skupščina SR Slovenije. Sestavljali so jo 90-članski republiški zbor odposlancev ter zbori delovnih skupnosti: gospodarski zbor (75 članov), prosvetno-kulturni zbor (60 poslancev), socialno-zdravstveni zbor (60 poslancev).⁶³ Socialno-zdravstveni zbor je preučeval zahteve zdravstva in zdravstvenega zavarovanja, invalidskega in pokojninskega zavarovanja, invalidskega varstva ter socialnega in otroškega varstva. Med njimi so tudi vprašanja usposabljanja otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju.⁶⁴ Prosvetni-kulturni zbor Skupščine SR Slovenije se je ukvarjal z vprašanji razvoja vzgoje in izobraževanja, znanosti, kulture in umetnosti, z zagotavljanjem potrebnih materialnih osnov, izpopolnjevanjem kadrov, s preučevanjem statotov samoupravnih skupnosti, ki so bili predloženi v potrditev Skupščini SR Slovenije, ter je skupaj z republiškim zborom sprejemal zakone za navedena področja.⁶⁵

Iz dokumentov o predstavnikih Izvršnega sveta v svetih zavodov za usposabljanje ugotovimo, da je bilo 19 republiških zavodov za usposabljanje: zavod za usposabljanje slušno in govorno prizadetih v Ljubljani, zavod za korekcijo sluha in govora v Portorožu, posebna osnovna šola pri centru za korekcijo sluha in govora v Mariboru; zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani; center za rehabilitacijo in varstvo slepih v Škofji Loki; vzgojni zavod v Planini pri Rakeku; vzgojno-izobraževalni zavod v Veržetu; vzgojni zavod Frana Milčinskega v Smedniku; vzgojni zavod v Gorenjem Logatcu; dekliško vzgajališče v Višnji Gori; vzgojni zavod v Slivnici; zavod za usposabljanje invalide mladine v Kamniku; posebna osnovna šola pri ortopedski bolnišnici v Valdoltri; vzgojni zavod Janka Premrla-Vojka v Vipavi; posebna osnovna šola pri zavodu za revmatske in srčne rekonvalescente za mladino v Šentvidu pri Stični; vzgojni zavod v Preddvoru pri Kranju; prehodni mladinski dom v Ljubljani; zavod za delovno usposabljanje mladine v Črni na Koroškem ter zavod za varstvo in delovno usposabljanje mladine dr. Marjana Borštnarja v Dornavi pri Ptujju.⁶⁶

Leta 1969 se je spreminjala tudi prosvetna-pedagoška služba. Pedagoški svetovalci, zadolženi za področje usposabljanja otrok in mladostnikov z motnjami v duševnem in telesnem razvoju, so morali imeti visoko izobrazbo.⁶⁷

Leta 1970 je bilo v Uradnem listu SRS ponovno objavljenih več zakonov in pravilnikov, ki so se nanašali na delovanje zavodov za usposabljanje. Junijske spremembe so vplivale na imenovanje ravnateljev. Ravnatelji zavodov so bili po novem imenovani na seji občinske skupščine po prejemu mnenju sveta zavoda, pedagoške službe in izobraževalne skupnosti.⁶⁸ Naslednji pravilnik je zahteval ustrezno izobrazbo ter osebnostne in družbeno-moralne kvalitete strokovnih delavcev, zaposlenih na zavodih za usposabljanje. Specializirani strokovnjaki so bili

⁶³ Ustavni amandmaji, 1969.

⁶⁴ Odlok o ustanovitvi stalnih odborov socialno-zdravstvenega zbora, 1969.

⁶⁵ Poslovnik prosvetno-kulturnega zbora Skupščine SR Slovenije, 1968, 4.–5. člen.

⁶⁶ Odlok o zavodih za usposabljanje, do katerih izvršuje ustanoviteljske pravice Izvršni svet, 1968; Odločba o imenovanju predstavnikov družbene skupnosti, ki jih imenuje Izvršni svet; 1969.

⁶⁷ Zakon o pedagoški službi, 1969.

⁶⁸ Zakon o spremembah zakona o usposabljanju, 1970.

ortopedagogi (strokovnjaki za duševno prizadete otroke in mladostnike), surdopedagogi (strokovnjaki za slušno prizadete), logopedi (strokovnjaki za govorne motnje), tiflopedagogi (strokovnjaki za slepe in slabovidne), ortopedagogi za fizično invalidnost in bolehnost (strokovnjaki za telesno prizadete otroke, dolgotrajno bolne in otroke na okrevanju), ortopedagogi za vedenjske in osebnostne motnje, strokovnjaki za otroke s kombiniranimi motnjami. Od učiteljev in vzgojiteljev se je pričakovala ustrezna strokovna izobrazba za usposabljanje prizadetih otrok ali pedagoška izobrazba, primerna za vzgojitelje in učitelje rednih šol, z dopolnilno izobrazbo za usposabljanje prizadetih otrok. K strokovnim delavcem zavodov so pripadali še zdravniki, psihologi, socialni delavci, medicinske sestre, fizioterapevti, delovni terapevti in drugi. Vsi so se morali s svojimi lastnostmi zavzemati za usposabljanje prizadetih otrok.⁶⁹

Pravilnik o programu vzgojnega dela v zavodih za usposabljanje je strokovnim zborom zavodov narekoval smernice za izdelavo programov vzgojnega dela. Vsak program vzgojnega dela naj bi vseboval smotre in načela, okvirni načrt za oblikovanje vzgojnih skupin, dnevni vzgojni načrt za delovanje in obravnavanje posamezne vzgojne skupine, hišni in dnevni red ter po potrebi oblike sodelovanja s starši in z drugimi institucijami. Iz smernic lahko izvemo, da so bile v zavodih za usposabljanje možnosti za preživljanje vsakdana raznovrstne.⁷⁰ Celo vzgojne skupine v slovenskem mladinskem vzgojnem poboljševalnem domu Radeče, namenjenemu izvajanju prevzgoje zaradi kazenskih sankcij, naj bi se oblikovale in delovale po določilih Zakona o usposabljanju mladostnikov otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju in predlaganem vzgojnem programu.⁷¹

Nekateri pravilniki so opredeljevali delovanje zgolj posameznih tipov zavodov za usposabljanje. Na primer za vključitev otrok in mladostnikov v vzgojne zavode za vedenjsko in osebnostno motene so se na občinskih ravneh izoblikovale nove strokovne komisije za vedenjsko in osebnostno motene otroke in mladostnike. Zaključno poročilo so komisije posredovale pristojnim skrbstvenim organom, ki so sprejeli dokončno odločbo o napotitvi otroka v vzgojni zavod za vedenjske in osebnostne motnje. Odločbo o napotitvi otroka je pristojni skrbstveni organ lahko izdal tudi na podlagi zaključnega poročila zavoda za razvrščanje.⁷²

Zavodi za delovno usposabljanje, namenjeni otrokom, nezmožnim šolskega učenja, so razvijali otrokove fizične in psihične lastnosti, temeljne za oblikovanje delovnih navad, za notranje sprostitve in uravnavanje čustvovanja ter socializacijo. Program je bil osnovan na šestih stopnjah, med katerimi se je lahko prehajalo ne glede na šolsko leto, ter osmih programskih področjih, preko katerih so potekale različne dejavnosti, kot npr. osnovno spoznavanje samega sebe, razvijanje lepega vedenja, osebne higiene, čutil, grobe in fine motorike, spoznavanje prve pomoči, pravilne tehnike dihanja in govorjenja, razvijanje številske predstave ter spozna-

⁶⁹ Pravilnik o pogojih glede vrste in stopnje izobrazbe ter glede osebnostnih in moralno-političnih kvalitet, 1970.

⁷⁰ Pravilnik o programu vzgojnega dela v zavodih za usposabljanje, 1970, 4.–8. člen.

⁷¹ Zakon o organizaciji izvrševanja kazenskih sankcij, 1970, 71., 77. člen.

⁷² Pravilnik o načinu imenovanja in o sestavi komisij, 1970.

vanje hišnih in drugih opravil in preprostih proizvodnih tehnik (preprosta tehnična obdelava naravnih in umetnih materialov). Ob končanem usposabljanju so otroci prejeli pisno potrdilo z opisnimi ocenami.⁷³

Usposabljanje otrok in mladostnikov z motnjami v razvoju ni nikoli pretrgalo svoje povezave z zdravstvom. Na podlagi zakona o zdravstvenem zavarovanju, ki je zagotavljal mladim sistematične zdravniške preglede ter »protetične in rehabilitacijske ukrepe pri okvari vida, pri anomalijah sluha ter pri ortopedskih anomalijah in deformacijah«,⁷⁴ so skupnosti zdravstvenega zavarovanja posameznih področij izdale pravilnike, s katerimi so določale, pod katerimi pogoji so ustrezni pripomočki dosegljivi njihovim zavarovancem. Iz pravilnika o slušnih in govornih pripomočkih, veljavnega za območje Celja, izvemo, da so lahko dobili slušni aparat tudi otroci šolske starosti za lažje spremljanje pouka.⁷⁵ Iz tega primera lahko sklepamo, da le niso bili vsi otroci s težavami na področju sluha vključeni v ločene ustanove.

Iz leta 1972 v zakonskih dokumentih zasledimo prvi zapis o dvojezični posebni šoli v Lendavi.⁷⁶ Na prehodu v leto 1973 so bili za gradnjo in opremo posebnih osnovnih šol za lažje duševno prizadete otroke določeni posebni normativi.⁷⁷ Normativi v splošnem sicer spominjajo na normative za splošne osnovne šole,⁷⁸ vendar naj bi posebne osnovne šole ustrezale pedagoškimi, psihološkimi in zdravstvenim normativom ter razvojni stopnji otroka. Njihove učilnice naj bi bile zasnovane za največ 15 učencev.⁷⁹

Iz dokumentov v obdobju 1972–74 lahko razberemo o nadaljnjem razvoju družbene pomoči otrokom in mladostnikom z motnjami v telesnem razvoju, ki so jo nudile različne samoupravne skupnosti. Skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja so nudile zavarovanje učencem zavodov za poklicno usposabljanje oziroma profesionalno habilitacijo, učencem na posebnem osnovnem šolanju in učencem na specialnem šolanju v ustreznih zavodih za šolanje, kadar so bili na obveznem praktičnem delu, ter gojencem v vzgojnih zavodih za vedenjsko in osebnostno motene, kot tudi mladostnikom v vzgojno-poboljševalnem domu.⁸⁰

Na izhodiščih republiške in temeljnih skupnostih otroškega varstva so se v tem obdobju izoblikovale nove finančne oblike družbenega koncepta otroškega varstva.⁸¹ Leta 1972 je bil sprejet teden otroka. V tednu otroka se je zbiralo posebne

⁷³ Pravilnik o programu za usposabljanje, 1970, 2. člen.

⁷⁴ Zakon o zdravstvenem zavarovanju, 1970, 37. člen.

⁷⁵ Pravilnik o vrstah, indikacijah, standardih za materiale ... (Celje), 1970, 2. in 4. člen.

⁷⁶ Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o šolah z italijanskim oz. madžarskim učnim jezikom in o dvojezičnih šolah v Socialistični republiki Sloveniji, 1972, 5. člen.

⁷⁷ Pravilnik o normativih za graditev in opremo posebnih osnovnih šol za lažje duševno prizadete otroke, 1973.

⁷⁸ Republiški sekretariat za prosveto in kulturo, *Normativi za graditev in opremo osnovnih šol*.

⁷⁹ Izobraževalna skupnost Slovenije, *Normativi za graditev in opremo posebnih osnovnih šol za lažje duševno prizadete otroke v SR Sloveniji*, str. 10.

⁸⁰ Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, 1972; Statut skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja v SR Sloveniji, 1973, 6.–12. poglavje.

⁸¹ Zakon o stopnjah prispevkov za otroško varstvo v letu 1972, Zakon o določitvi premoženjskega cenusa kot pogoja za pravico do otroškega dodatka in višine otroškega do-

prispevke od prodanih vozovnic, vstopnic in poštnih pošiljk ter prostovoljne prispevke za namene skupnosti otroškega varstva in družbeno-organiziranega varstva otrok.⁸² Sredstva, zbrana v prvem tednu otroka, so bila dodeljena Zavodu za delovno usposabljanje v Črni na Koroškem.⁸³ Nadalje izvemo o uvedbi povišanega otroškega dodatka za otroke s težjimi telesnimi ali duševnimi motnjami (višji za 50 %) in za otroke samohranilcev (višji za 30 %).⁸⁴ Pomoč prizadetim oziroma invalidnim osebam, ki so potrebovali družbene oblike pomoči, so zagotavljale tudi skupnosti socialnega skrbstva.⁸⁵

Samoupravne skupnosti so se zaradi lažjih usklajevanj socialnih programov ter uresničevanja skupnih in lastnih ciljev leta 1974 povezale v samoupravno interesno skupnost socialnega varstva.⁸⁶ Za obdobje 1973–75 je bil med samoupravnimi skupnostmi in zvezami (skupnosti otroškega varstva, izobraževalne skupnosti, Socialistična zveza delovnega ljudstva, Zveza sindikatov Slovenije, Zveza mladine Slovenije, Izvršni svet Slovenije) podpisan tudi družbeni dogovor o otroškem varstvu. Dogovor je podpiral denarne oblike pomoči, h katerim se je uvrščal posebni dodatek za težje razvojno motene otroke. Obenem je ohranjal vlogo skupnosti otroškega varstva kot skupno usklajevalko in glavno nosilko programa otroškega varstva.⁸⁷

V tem obdobju se je spreminjal tudi zakon o usposabljanju, ki je poudaril pomen razvrščanja otrok v zavode za usposabljanje. Pri tem se je pričakovalo, da bi vzgojno-izobraževalni, zdravstveni, socialni zavodi in otrokovi starši ali rejniki takoj, ko so pri otroku opazili znake telesne ali duševne prizadetosti, o tem obvestili upravni organ občinske skupščine za socialno varnost. Nadaljnji postopek razvrščanja sicer spominja na že opisano kategorizacijo iz leta 1960, saj so strokovni pregled otroka opravile strokovne komisije za razvrščanje otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju in ponekod zavodi za razvrščanje. Za razvrščanje so bili obljubljeni novi kriteriji. Odločbe o napotitvi otroka v ta ali drugi zavod za usposabljanje je sprejemal upravni organ občinske skupščine za socialno varnost. Komisija za razvrščanje druge stopnje je bila po novem imenovana s strani republiškega sekretariata za zdravstvo in socialno varstvo ter republiškega sekretarja za prosveto in kulturo. Odločbo o pritožbi je izdal republiški sekretar za zdravstvo in socialno varstvo. V 5. členu zakona je izrecno navedeno, da se za že sprejete otroke v zavodih za usposabljanje brez odločbe o napotitvi pridobi odločba o napotitvi v enoletnem roku.⁸⁸ Pri tem se postavlja vprašanje o izvajanju odločitve

datka v letu 1972, Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o denarni pomoči za opremo novorojenega otroka, Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o pomoči družinskim članom, katerih hranilec je v obvezni vojaški službi, 1972.

⁸² Zakon o tednu otroka, 1972; Navodilo o načinu plačevanja in obračunavanja prispevkov v »Tednu otroka«, 1972.

⁸³ Sporazum o namenski uporabi sredstev, zbranih v Tednu otroka, 1973.

⁸⁴ Zakon o določitvi premoženjskega cenzusa kot pogoja za pravico do otroškega dodatka in višine otroškega dodatka v letu 1972, 1972, 3. člen.

⁸⁵ Zakon o socialnem skrbstvu, 1974.

⁸⁶ Zakon o skupnostih socialnega varstva, 1974.

⁸⁷ Družbeni dogovor o uresničevanju politike na področju otroškega varstva v SR Sloveniji, 1973, 3. člen.

⁸⁸ Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o usposabljanju, 1973.

o napotitvi otroka v zavode za usposabljanje pred uveljavitvijo tega zakona, saj je bila podobna zakonska zahteva sprejeta že leta 1960.

Pravilnik o razvrščanju je priznaval naslednje kategorije motenj: duševno prizadetost, slušno prizadetost, govorne motnje, slepoto in slabovidnost, telesno prizadetost, dolgotrajno bolezen in okrevanje, vedenjsko in osebnostno motenost. Duševna prizadetost se je dokazovala s kliničnimi testi.⁸⁹ V postopku razvrščanja izstopa možnost večkratnega pregleda otroka in poudarjeno sodelovanje s starši: »Strokovna komisija lahko zaprosi za mnenje tudi druge strokovnjake ali zavode. Strokovna komisija lahko opravi večkratni pregled, če je v to korist otroka. Strokovna komisija sodeluje pri svojem delu s starši oziroma skrbniki ali rejniki.«⁹⁰ Nadaljnje novosti so v sestavi komisij in vpisu otroka v matično knjigo, spremenilo se je pojmovanje odpusta otroka iz zavoda. Odpust je prvenstveno pomenil zaključitev programa usposabljanja. Odločbo o odpustu je izdal upravni organ občinske skupščine na podlagi poročila zavoda. Pritožba je bila možna pri republiškem sekretariatu za zdravstvo in socialno zdravstvo. Ob odpustu mladostnika je zavod za usposabljanje poskrbel za mladostnikove potne stroške, za njegovo opremo in za osebne listine.⁹¹

Leta 1975 zasledimo v zavodih za usposabljanje naslednjo pedagoško novost. Odredba o prilagoditvi predmetnika in učnega načrta za osnovne šole posebnim osnovnim šolam za telesno prizadete in dolgotrajne bolne otroke in otroke na okrevanju je namreč omogočila šolam, omenjenim v naslovu odredbe, spremembo učnih načrtov ter zmanjševanje ali povečevanje učnih ur pri predmetih telesna vzgoja, tehnični pouk in gospodinjstvo s pogojem, da se ne prekorači skupnega števila ur predmetnika splošnih osnovnih šol.⁹²

Organizacije za usposabljanje

Julija 1976 objavljeni Zakon o izobraževanju in usposabljanju otrok in mladostnikov v telesnem in duševnem razvoju je v primerjavi z vsemi prejšnjimi zakoni poudaril pomen izobraževanja. V novem zakonu so pojmi varstvo, vzgoja in izobraževanje določeni že za predšolske otroke. Kljub vsemu novi zakon ni zavračal usposabljanja otrok in mladostnikov za dela in poklice. Poleg tega je namesto zavodov za usposabljanje uvedel izraz organizacije za usposabljanje. Te so delovale samostojno ali kot enote drugih organizacij (vzgojno-varstvene, vzgojno-izobraževalne, zdravstvene organizacije, organizacije socialnega skrbstva).⁹³

Organizacije za usposabljanje so bile:

- organizacije za individualne oblike usposabljanja (vzgojne posvetovalnice, logopedске in avdiopedagoške ambulante, specializirane službe zdravstvenega varstva in organizacije socialnega skrbstva),

⁸⁹ Pravilnik o razvrščanju in razvidu, 1974, 2.–9. člen.

⁹⁰ Prav tam, 10. člen.

⁹¹ Prav tam, 13.–21. člen.

⁹² Odredba o prilagoditvi predmetnika in učnega načrta, 1975.

⁹³ Zakon o izobraževanju in usposabljanju, 1976, 1., 3.–5. člen.

- vzgojno-varstvene organizacije za predšolske otroke ter osnovne šole,
- šole za poklicno izobraževanje in druge srednje šole (prilagojeni predmetniki, poklicno izobraževanje je za otroke z motnjami v razvoju navadno trajalo dlje časa kot sicer),
- organizacije za usposabljanje vedenjsko in osebnostno motenih otrok (mladim do 21. leta so ponujale varstvo, vzgojo, oskrbo ter usposabljanje za življenje in delo),
- organizacije za delovno usposabljanje (otrokom s težjo prizadetostjo so omogočale pridobivanje temeljnih socialnih in delovnih navad),
- domovi za otroke (v domovih so bivali otroci, preveč oddaljeni od organizacije za usposabljanje ali zaradi posebnih oblik usposabljanja).⁹⁴

Zeleno luč za ustanovitev organizacije za usposabljanje je moral podati predsednik Republiškega komiteja za vzgojo in izobraževanje v soglasju s predsednikom Republiškega komiteja za zdravstveno in socialno varstvo. Predstavniki staršev so izoblikovali svet staršev in skupaj z delavci organizacij sodelovali pri upravljanju, dodatno so se v srednjih šolah in srednješolskih domovih upravljanju priključili delegati učencev. Ravnatelj je nastopal v vlogi poslovodnega organa. Strokovni delavci v organizacijah za usposabljanje so bili: učitelji, vzgojitelji, zdravstveni in socialni delavci, psihologi in pedagogi, ki so se povezovali v strokovni zbor. Narava strokovnega zbora je bila predvsem posvetovalna, a iz njega so se izoblikovale manjše strokovne skupine za pomoč posameznemu otroku v obliki neposrednega spremljanja programa usposabljanja in poklicnega svetovanja. Strokovni delavci so svojim varovancem poleg vzgoje in izobraževanja ponujali še zdravstvene, socialne, psihološke in druge strokovne storitve. Prilagojene predmetnike in okvirni programi delovnega usposabljanja je predpisoval strokovni svet za vzgojo in izobraževanje SR Slovenije, normative za število otrok v skupinah, oddelkih in enotah pa Izobraževalna skupnost Slovenije. Osrednje nadzorstvo nad pedagoškim in organizacijskim delom organizacij je pripadalo Zavodu RS za šolstvo in Republiškemu komiteju za vzgojo in izobraževanje. Poleg izobraževalnih skupnostih naj bi gmotno podpirale izobraževanje in usposabljanje otrok in mladostnikov z motnjami v razvoju naslednje samoupravne interesne skupnosti: skupnosti socialnega skrbstva, otroškega varstva, pokojninskega in invalidskega zavarovanja, telesne kulture, za zaposlovanje ...⁹⁵

Zakon o izobraževanju in usposabljanju je redefiniral kategorije otrok in mladostnikov, obljubil prenovljene kriterije razvrščanja, predpisal posodobljen postopek razvrščanja. Po novem so morale uradne vzgojno-izobraževalne organizacije, če so opazile otrokovo motnjo, o tem obvestiti tudi otrokove starše, ne samo občinsko skupnost socialnega skrbstva. Nadaljnja postopkovna novost je, da je odločbo o pritožbi izdala Skupnost socialnega skrbstva Slovenije. Z novim zakonom se je olajšala odpustitev otroka iz organizacije za usposabljanje na predlog staršev ali na predlog organizacij za usposabljanje, če so se pri otroku pojavile

⁹⁴ Prav tam, 19.–25. člen.

⁹⁵ Prav tam, 8., 28.–33. in 33.–39. člen.

določene psihofizične spremembe. O uvedbi postopka za ponoven pregled otroka je odločala občinska skupnost socialnega skrbstva.⁹⁶

Obljubljeni Pravilnik o razvrščanju in razvidu otrok, mladostnikov in mlajših polnoletnih oseb z motnjami v telesnem in duševnem razvoju je bil objavljen oktobra 1977. Opredelil je sedem kategorij motenosti: duševno prizadetost (lažje, zmerno, težje in težko duševno prizadeti), slušne motnje (gluhota je pomenila izgubo sluha nad 80 decibelov, naglušnost izgubo sluha od 40 do 80 decibelov), govorne motnje (govorne in glasovne motnje, ki so bile organsko ali psiho-organsko pogojene in so onemogočale posamezniku normalno sporazumevanje), slepoto in slabovidnost (slepota je pomenila vidnost manjšo od 10 % ali manjšo od 25 % in hkratno zoženje vidnega polja do 20°, slabovidnost pa vidnost, manjšo od 40 %, ali vidnost, ki je bila vendarle nekoliko boljša, vendar se je pričakovalo slabšanje vida), telesne motnje (okvare, deformacije ali gibalne motnje, zaradi katerih se otroci ne morejo vzgajati in izobraževati skupaj z zdravimi otroki), vedenjsko in osebnostno motenost (otroci s temi motnjami so ogrozili svoj lastni razvoj ali svojo okolico, zaradi česar so potrebovali posebno varstvo in oskrbo ter vzgojo) ter kombinacije naštetih motenj (otroke so razvrščali v organizacije za usposabljanje glede na prevladujočo motnjo). Nad administrativnimi postopki so bedele pristojne občinske skupnosti socialnega skrbstva, ki so imenovalle člane komisij in skrbele za njihovo administracijo, le v primeru pritožb je odločala Skupnost socialnega skrbstva Slovenije.⁹⁷

Aprila 1978 je bil sprejet pravilnik o izobrazbi strokovnih delavcev v organizacijah za usposabljanje. Po pravilniku so smeli opravljati vzgojno-izobraževalno delo učitelji in vzgojitelji z višjo ali visoko specialno pedagoško izobrazbo in učitelji, ki so izpolnjevali zakonske pogoje za učitelje osnovnih šol z ustreznimi dopolnilnimi znanji o posamezni vrsti motenosti. K strokovnim delavcem so spadali še pedagogi, psihologi, socialni delavci in zdravstveni delavci. Z uvedenim pravilnikom se je podpirala strokovnost učiteljev⁹⁸ in izginila zahteva po moralno-osebnostni, družbeno-moralni ali moralno-politični kvaliteti delavcev, ki se je pojavljala v prejšnjih pravilnikih in zakonih.⁹⁹ V Uradnem listu SRS so bile objavljene tudi napovedane prenove posameznih programov organizacij za usposabljanje¹⁰⁰ ter sprejeti prilagojeni predmetniki posameznih organizacij.¹⁰¹ Julija 1979 je ustavno sodišče odločilo, da 3. odstavek 32. člena Zakona o izobraževanju in usposabljanju otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem razvoju ni usklajen s tedanjo ustavo. Odstavek se nanaša na imenovanje in razrešitev poslovodnega organa, kar je bila izključna samoupravna pravica delavcev po njihovih delegatih v delavskem svetu.¹⁰² Odločitev je bila potrjena z Odločbo ustavnega sodišča z dne 22. 1. 1980.¹⁰³

⁹⁶ Prav tam, 10.–18. člen.

⁹⁷ Pravilnik o razvrščanju in razvidu otrok, mladostnikov in mlajših polnoletnih, 1977.

⁹⁸ Pravilnik o pogojih glede vrste in stopnje izobrazbe, 1978.

⁹⁹ Prim. Zakon o izobraževanju in usposabljanju, 1976, 35. člen.

¹⁰⁰ Program za delovno usposabljanje (usposabljanje zmerno duševno prizadetih otrok in mladine), 1978.

¹⁰¹ Predmetnik in učni načrt za osnovno šolo za slušno prizadete otroke, 1979.

¹⁰² Odločba ustavnega sodišča, 1979.

¹⁰³ Sklep ustavnega sodišča o statutu občine Ljubljana-Šiška, 1980; Sklep ustavnega sodišča o 3. odstavku 32. člena zakona o izobraževanju in usposabljanju, 1980.

V letih 1977–79 je socialna skrb za otroke z motnjami v razvoju dobila nove dimenzije. Leta 1977 so skupnosti otroškega varstva s posebnim samoupravnim sporazumom določile enoten program otroškega varstva (enotni program za predšolske otroke ter 80-urni program za otroke, ki niso bili vključeni v vzgojno-varstvene storitve) ter enotne kriterije in normative za vzgojno-varstvene storitve, in se zavezale za nadaljnjo uresničitev skupnih nalog na področju družbenega varstva otrok: varstvo matere in novorojenčka v obliki denarnega nadomestila za čas podaljšanega porodniškega dopusta; denarne pomoči družinam, kamor spada tudi poseben dodatek k otroškemu dodatku za težje telesno in duševno prizadete otroke; pospeševanje razvoja vzgojno-varstvenih dejavnosti, med drugim pospeševanje predšolske vzgoje v zavodih za usposabljanje.¹⁰⁴ Z Zakonom o delovnih razmerjih se je uzakonilo posebno varstvo materinstva in pravica do daljšega podaljšanega porodniškega dopusta v primeru novorojenih otrok s težjimi telesnimi ali duševnimi motnjami ter pravica za opravljanje polovičnega delovnega časa do otrokovega tretjega rojstnega dne v primeru otrokovega slabšega splošnega zdravja. Z zakonom se je zagotovilo tudi posebno varstvo mladine in invalidnih oseb pri delu.¹⁰⁵

Maja 1978 je bil med različnimi samoupravnimi interesnimi skupnostmi podpisan samoupravni sporazum o vzgoji, izobraževanju in usposabljanju otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. Podpisnice so bile: Izobraževalna skupnost Slovenije (odgovorna za malo šolo, splošno in posebno osnovno šolo, usmerjeno izobraževanje, vzgojo v domovih za učence, strokovno službo v šolah ali domovih in mobilno specialno pedagoško službo...), Zveza skupnosti otroškega varstva SR Slovenije (odgovorna za predšolsko vzgojno-varstveno področje), Skupnost socialnega skrbstva Slovenije (zadolžena za postopek razvrščanja v organizacije za usposabljanje in v domovih in spremljanja otrok na usposabljanju pa tudi za oddajo otroka v rejništvo ali v disciplinski center), Zdravstvena skupnost Slovenije (odgovorna za zdravstvene preglede in logopedskih, fizioterapevtskih in podobnih storitev ter za zdravstveno varstvo v domovih), Zveza skupnosti za zaposlovanje SR Slovenije (odgovorne za poklicno usmerjanje in vključevanje otrok v svet dela), Telesnokulturna skupnost SR Slovenije (otrokom in mladostnikom omogoča šolska tekmovanja), Skupnost socialnega varstva Slovenije (usklajevanje programov s splošno socialno-varstveno politiko). Skupni koordinacijski odbor je bil sprva pri Izobraževalni skupnosti Slovenije. Sejam so lahko prisostvovali predstavniki organizacij za usposabljanje in republiških upravnih organov.¹⁰⁶ Kljub podpisanemu sporazumu se je družbena skrb za otroke in mladino z motnjami v telesnem razvoju vodila še v osemdesetih letih tudi v internih programih navedenih samoupravnih interesnih skupnostih.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Samoupravni sporazum o temeljih planov družbenega varstva otrok v SR Sloveniji v obdobju 1976–1980, 1977.

¹⁰⁵ Zakon o delovnih razmerjih, 1977, 122.–145. člen.

¹⁰⁶ Samoupravni sporazum o opredelitvi nalog in obveznosti pri izobraževanju in usposabljanju otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju, 1978.

¹⁰⁷ Na primer: Statut skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja v SR Sloveniji, 1978; Samoupravni sporazum o ustanovitvi, organizaciji in delu telesnokulturne skupnosti SR Slovenije, 1979; Samoupravni sporazum o uresničevanju pravic do porodniškega dopusta,

Junija so skupnosti otroškega varstva med prednostne naloge zapisale zagotavljanje pogojev za izvajanje vzgojno-varstvenih dejavnosti za vse predšolske otroke in za organiziranje posebnih oddelkov za otroke z motnjami v telesnem in duševnem razvoju pri vzgojno-varstvenih organizacijah.¹⁰⁸ Temu dokumentu so sledili različni sklepi o višini denarnih pomoči.¹⁰⁹ S posebnim sklepom so se za denarna nadomestila za daljši podaljšan porodniški dopust ali za skrajšan delovni čas priznavala še jugoslovanska merila iz leta 1966,¹¹⁰ ki so upoštevala zgolj 29 obolenj oziroma stanj, med njimi slaboumnost, slepoto in gluhonemost.¹¹¹

Leta 1979 je bilo sprejetih več zakonov, povezanih z zagotavljanjem družbenih oblik pomoči otrokom in mladostnikom z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. Prvi je Zakon o socialnem skrbstvu: »Socialno skrbstvo obsega dejavnost in ukrepe, s katerimi delavci, drugi delovni ljudje in občani po načelih vzajemnosti in solidarnosti zagotavljajo materialno pomoč ogroženim posameznikom, družinam in skupinam delovnih ljudi in občanov in pomoč pri njihovem usposabljanju za življenje in delo (v nadaljnjem besedilu: minimalna socialna varnost), ter dejavnosti in ukrepe, s katerimi delavci, drugi delovni ljudje in občani skupno z drugimi dejavniki ugotavljajo vzroke in preprečujejo nastajanje motenj, ki ovirajo delavcem druge delovne ljudi in občane pri njihovem vključevanju v družbeno skupnost.«¹¹² K storitvam socialnega skrbstva je spadalo tudi diagnostično, svetovalno in terapevtsko delo z osebnostno in vedenjsko motenimi osebami, razvrščanje otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju in njihova napotitev v organizacije za usposabljanje, organizacija oskrbe in varstva bodisi v tujih družinah bodisi v organizacijah za usposabljanje, ter nudenje materialne pomoči. Strokovne in administrativne organizacije občinskih skupnosti socialnega skrbstva so bili centri za socialno delo.¹¹³

Drugi je Zakon o družbenem varstvu otrok. »Družbeno varstvo otrok obsega dejavnosti in ukrepe, s katerimi delavci, delovni ljudje in občani zagotavljajo pogoje za varstvo materinstva, za razvoj, vzgojo in socialno varnost otrok ter vzgojo in

1981; Samoupravni sporazum o temeljih planov in družbenega varstva otrok v SR Sloveniji za obdobje 1981–1985, 1981; Samoupravni sporazum o postopkih in načinih uresničevanja pravic do zdravstvenega stanja, 1981; Samoupravni sporazum o temeljih plana Skupnosti Socialnega skrbstva Slovenije za obdobje 1981–1985, 1981; Srednjeročni plan Skupnosti otroškega varstva Slovenije za obdobje 1981–1985, 1981; Statut Skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja Slovenije, 1982; Samoupravni sporazum o Skupnosti socialnega skrbstva, 1982; Samoupravni sporazum o Skupnosti otroškega varstva, 1982; Samoupravni sporazum o ustanovitvi Zdravstvene skupnosti, 1982 ...

¹⁰⁸ Aneks k samoupravnemu sporazumu o temeljih planov družbenega varstva otrok v SR Sloveniji, 1978.

¹⁰⁹ Sklep o dopolnitvi sklepa o višini otroškega dodatka in dohodkovnih pogojih v letu 1977, 1978; Sklep o dopolnitvi sklepa o višini otroškega dodatka za otroke iz kmečkih in drugih, 1978; Sklep o dopolnitvi sklepa od denarni pomoči za opremo novorojenega otroka v letu 1977, 1978.

¹¹⁰ Sklep o daljšem podaljšanem porodniškem dopustu, 1978.

¹¹¹ Pravilnik o natančnejših merilih za ugotavljanje potrebe, da mati skrbneje neguje otroka do treh let, 1966.

¹¹² Zakon o socialnem skrbstvu, 1979, 2. člen.

¹¹³ Prav tam, 8.–12., 32.–61. člen.

varstvo predšolskih otrok ter določajo delovne in razvojne programe varstva matere, otroke in družine, obseg pravic in način njihovega uresničevanja ter uresničujejo druge skupne interese na področju družbenega varstva otrok.«¹¹⁴ Kot glavne nosilke tega programa so ostajale skupnosti otroškega varstva. Povečana denarna pomoč je bila namenjena za težje telesno in duševno prizadete otroke.¹¹⁵

Tretji zakon je Zakon o svobodni menjavi dela na področju telesne kulture, po katerem so se predstavniki samoupravnih interesnih skupnosti za telesno kulturo zavezali za nadaljnje sodelovanje z izobraževalnimi skupnostmi, zdravstvenimi skupnostmi, skupnostmi otroškega varstva, raziskovalnimi skupnostmi in drugimi interesnimi skupnostmi. Namen le-tega je bilo pospeševanje vsestranskega razvoja telesne kulture pri vseh otrocih.¹¹⁶

Zakon o sistemu družbenega planiranja in o družbenem planu SR Slovenije je opredelil samoupravnim interesnim skupnostim in samoupravnim organizacijam smernice pri sprejemanju srednjeročnih temeljnih planov.¹¹⁷ Na tej podlagi so se v osemdesetih letih načrtovale nove socialno-varstvene oblike pomoči.¹¹⁸

Iz leta 1980 naj izpostavimo še Zakon o skupnostih socialnega varstva, ki je preko oblik socialnega varstva urejal izboljševanje življenjskih razmer in premagovanje materialnih-socialnih razlik pomoči potrebnim posameznikom. Glavne nosilke tega programa so bile skupnosti socialnega varstva, ki so jih na občinski ravni gradili predstavniki skupnosti socialnega skrbstva, otroškega varstva, zaposlovanja, stanovanjske skupnosti, skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja in skupnosti starostnega zavarovanja kmetov.¹¹⁹

Leta 1980 so bile z Zakonom o svobodni menjavi dela na področju vzgoje in izobraževanja prenovljene izobraževalne skupnosti Slovenije, ki so postale na tem področju eno od osrednjih političnih teles. V skladu z novimi pooblastili so na področju vzgoje in izobraževanja opredeljevale družbene-ekonomske potrebe in interese in oblikovale skupno vzgojno-izobraževalno politiko.¹²⁰ Prenovljene izobraževalne skupnosti so dobile svojo potrditev v Zakonu o družbenih svetih¹²¹ in v Zakonu o organizaciji in delovnem področju upravnih organov in republiških organizacij ter samostojnih strokovnih služb Izvršnega sveta Skupščine SR Slovenije.¹²²

¹¹⁴ Zakon o družbenem varstvu otrok, 1979.

¹¹⁵ Prav tam, 3.–4., 15., 31.–32., 52.–62. člen.

¹¹⁶ Zakon o svobodni menjavi dela na področju telesne kulture, 1979, 2., 24. člen.

¹¹⁷ Zakon o sistemu družbenega planiranja in o družbenem planu SR Slovenije, 1980.

¹¹⁸ Samoupravni sporazum o socialni varnosti v Sloveniji v obdobju 1986–1990, 1986.

¹¹⁹ Zakon o skupnostih socialnega varstva, 1980.

¹²⁰ Zakon o svobodni menjavi dela na področju vzgoje in izobraževanja, 1980.

¹²¹ Zakon o družbenih svetih, 1980.

¹²² Zakon o organizaciji in delovnem področju upravnih organov in republiških organizacij ter samostojnih strokovnih služb Izvršnega sveta Skupščine SR Slovenije, 1980, 16. in 29. člen.

Sklep

Ugotavljamo, da se je v obdobju 1958–80 družbena skrb za otroke in mladostnike z motnjami v telesnem in duševnem razvoju izoblikovala na različnih področjih. Na zdravstvenem področju so se vzpostavile nove možnosti zdravstvenih storitev in ustanovljale so se nove otroške bolnišnice. Na socialnem področju so se nudile finančne pomoči ter družbene oblike varstva otrok in matere. Proti koncu sedemdesetih se je preko različnih samoupravnih skupnosti vse bolj uveljavilo tudi svetovalno delo za starše in terapevtsko delo za otroke in mladostnike z motnjami v razvoju. Šolanje otrok in mladostnikov z razvojnimi motnjami pa je potekalo praviloma ločeno od šolanja vrstnikov, pri katerih niso bile prepoznane motnje v razvoju. Kljub temu je vseskozi obstajal delež predvsem invalidnih otrok, ki se je izognil posebnemu šolskemu sistemu.

Leto 1980 je prineslo v jugoslovanski in slovenski prostor šolsko reformo,¹²³ ki je uvedla celodnevno osnovno šolo ter usmerjeno izobraževanje, a hkrati ohranila večino programskih in organizacijskih struktur dotedanjega šolskega sistema. V okviru reforme se je nakazal ključen premik k skupni zakonodaji splošnega in posebnega šolstva. Vzgojo in izobraževanje otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju se je po novem določalo in organiziralo v skladu z Zakonom o vzgoji in varstvu predšolskih otrok, Zakonom o osnovni šoli in Zakonom o usmerjenem izobraževanju in s posebnimi predpisi.¹²⁴ V Zakonu o vzgoji in varstvu predšolskih otrok je bilo celo predpisano, da občinske skupnosti otroškega varstva zagotovijo v vzgojno-varstvenih organizacijah vzgojni program za predšolske otroke s telesnimi in duševnimi motnjami na način prilagajanja vsebin in organizacije vzgojno-varstvenega dela (socialna integracija) ali z vzpostavitvijo posebnih razvojnih oddelkov za otroke s težjimi motnjami. Otroci z razvojno motnjo so že pripadli prednostni skupini pri sprejemu v dnevno varstvo.¹²⁵ Podobno se je lahko tudi osnovna šola odločila za vzpostavitev delovne enote za usposabljanje otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju pod svojim okriljem.¹²⁶ Toda reforme leta 1980 niso odpravile temeljnega zakona in pravilnika za izobraževanje in usposabljanje učencev z razvojnimi motnjami. Zakon o izobraževanju in usposabljanju je ostal v veljavi do leta 2000,¹²⁷ Pravilnik o razvrščanju in razvidu pa se je uporabljal celo do leta 2003.¹²⁸

¹²³ Zakon o ustanovitvi Republiškega družbenega sveta za vzgojo in izobraževanje, 1980.

¹²⁴ Zakon o vzgoji in varstvu predšolskih otrok, 1980, 20. člen; Zakon o osnovni šoli, 1980, 23. člen; Zakon o usmerjenem izobraževanju, 1980, 22. člen.

¹²⁵ Zakon o vzgoji in varstvu predšolskih otrok, 1980, 1., 13., 20., 30., 33., 38. člen.

¹²⁶ Zakon o osnovni šoli, 1980, 21., 23., 115. člen.

¹²⁷ Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, 2000, 43. člen.

¹²⁸ Vršnik Perše, Tina. *Izobraževanje otrok s posebnimi potrebami*. Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2009, str. 9.

Viri in literatura

- Aneks k samoupravnemu sporazumu o temeljih planov družbenega varstva otrok v SR Sloveniji v obdobju 1976 do 1980 o izvajanju programov nalog družbenega varstva otrok v SR Sloveniji v letu 1978. *Uradni list SRS*, št. 12/1978.
- Družbeni dogovor o uresničevanju politike na področju otroškega varstva v SR Sloveniji v letu 1973. *Uradni list SRS*, št. 29/1973.
- Izobraževalna skupnost Slovenije, *Normativi za graditev in opremo posebnih osnovnih šol za laže duševno prizadete otroke v SR Sloveniji, Dodatek Uradnemu listu SRS št. 1/73*. Ljubljana: Izobraževalna skupnost SR Slovenije, 1973.
- Navodilo o načinu plačevanja in obračunavanja prispevkov v »Tednu otroka«. *Uradni list SRS*, št. 41/1972.
- Novljan, Egidija, *Specialna pedagogika oseb z lažjo motnjo v duševnem razvoju*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, 1997.
- Odločba o imenovanju predstavnikov družbene skupnosti, ki jih imenuje Izvršni svet Skupščine SR Slovenije v svetu zavodov za usposabljanje. *Uradni list SRS*, št. 7/1969.
- Odločba o ustanovitvi Klinične bolnice za otroške bolezni. *Uradni list LRS*, št. 20/1962.
- Odločba o ustanovitvi Klinične bolnice za porodništvo in za ženske bolezni. *Uradni list LRS*, št. 19/1961.
- Odločba ustavnega sodišča o ugotovitvi, da določbe 1. odstavka 57. člena zakona o srednjem šolstvu, 19. člena zakona o organizacijah za izobraževanje odraslih in 3. odstavka 32. člena zakona o izobraževanju in usposabljanju otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju niso v skladu z ustavo SR Slovenije. *Uradni list SRS*, št. 23/1979.
- Odlok o finančnem programu za nakup stanovanj za vzgojitelje Vzgojnega zavoda Logatec. *Uradni list SRS*, št. 10/1968.
- Odlok o potrditvi statuta izobraževalne skupnosti SR Slovenije. *Uradni list SRS*, št. 14/1968.
- Odlok o soglasju k merilom in pogojem za zagotavljanje posebnih dopolnilnih sredstev temeljnim izobraževalnim skupnostim v letu 1969. *Uradni list SRS*, št. 10/1969.
- Odlok o soglasju k programom izobraževalne skupnosti SR Slovenije. *Uradni list SRS*, št. 46/1968.
- Odlok o soglasju k sklepu o spojitvi zavoda za napredek šolstva SR Slovenije in zavoda SR Slovenije za strokovno izobraževanje ter o preosnovanju teh zavodov v Zavod za šolstvo SR Slovenije. *Uradni list SRS*, št. 30/1965.
- Odlok o ustanovitvi stalnih odborov socialno-zdravstvenega zbora. *Uradni list SRS*, št. 20/1969.
- Odlok o zavodih za usposabljanje, do katerih izvršuje ustanoviteljske pravice Izvršni svet Skupščine SR Slovenije. *Uradni list SRS*, št. 31/1968.
- Odredba o prilagoditvi predmetnika in učnega načrta za osnovne šole posebnim osnovnim šolam za telesno prizadete in dolgotrajne bolne otroke in otroke na okrevanju. *Uradni list SRS*, št. 4/1975.
- Odredba o številu otrok v učnih vzgojnih ali drugih enotah posebnih šol in drugih posebnih vzgojnih in izobraževalnih zavodov. *Uradni list SRS*, št. 21/1963.
- Odredba o vrstah in izobrazbi pedagoških svetovalcev v zavodih za prosvetno pedagoško službo. *Uradni list SRS*, št. 11/1965.
- Ozvatič, Žveplan, *90 let Osnovne šole Gustava Šiliha*. Maribor: Osnovna šola Gustava Šiliha, 2003.
- Poslovnik prosvetno-kulturnega zbora Skupščine SR Slovenije. *Uradni list SRS*, št. 23/1968.
- Pravilnik o gradnji dečjih jasli in otroških vrtcev. *Uradni list FLRJ*, št. 57/1949.

- Pravilnik o kategorizaciji in evidenci otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. *Uradni list FLRJ*, št. 27/1960.
- Pravilnik o načinu imenovanja in o sestavi komisij za vedenjsko in osebnostno motene otroke ter o postopku za napotitev teh otrok v vzgojne zavode. *Uradni list SRS*, št. 27/1970.
- Pravilnik o natančnejših merilih za ugotavljanje potrebe, da mati skrbneje neguje otroka do treh let. *Uradni list SFRJ*, št. 3/1966.
- Pravilnik o normativih za graditev in opremo posebnih osnovnih šol za lažje duševno prizadete otroke. *Uradni list SRS*, št. 1/1973.
- Pravilnik o normativih za gradnjo posebnih šol in drugih posebnih vzgojnih in izobraževalnih zavodov. *Uradni list SRS*, št. 36/1963.
- Pravilnik o pogojih glede vrste in stopnje izobrazbe ter glede osebnostnih in moralno-političnih kvalitet, ki jih morajo izpolnjevati strokovni delavci zavodov za usposabljanje. *Uradni list SRS*, št. 27/1970.
- Pravilnik o pogojih glede vrste in stopnje izobrazbe, ki jih morajo izpolnjevati strokovni delavci v organizacijah za usposabljanje. *Uradni list SRS*, št. 10/1978.
- Pravilnik o programu vzgojnega dela v zavodih za usposabljanje. *Uradni list SRS*, št. 27/1970.
- Pravilnik o programu za usposabljanje v zavodih za delovno usposabljanje. *Uradni list SRS*, št. 27/1970.
- Pravilnik o razvrščanju in razvidu otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. *Uradni list SRS*, št. 8/1974.
- Pravilnik o razvrščanju in razvidu otrok, mladostnikov in mlajših polnoletnih oseb z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. *Uradni list SRS*, št. 23/1977.
- Pravilnik o strokovnem izpitu za učno in vzgojno osebo v šolah in drugih vzgojnih in izobraževalnih zavodih. *Uradni list SRS*, št. 11/1963.
- Pravilnik o vrstah, indikacijah, standardih za materiale in rokih trajanja slušnih pripomočkov in pripomočkov za omogočanje glasnega govora (Celje). *Uradni list SRS*, št. 46/1970.
- Pravilnik o zdravstveno-higienskih zadevah, katerim morajo ustrezati poslopja in prostori šole. *Uradni list SRS*, št. 20/1969.
- Predmetnik in učni načrt za osnovno šolo za slušno prizadete otroke. *Uradni list SRS*, št. 14/1979.
- Priporočilo za vodenje in izvajanje politike prispevkov, davkov in taks. *Uradni list SRS*, št. 5/1968.
- Program za delovno usposabljanje (usposabljanje zmerne duševno prizadetih otrok in mladine). *Uradni list SRS*, št. 15/1978.
- Register samostojnih zavodov. *Uradni list SRS*, št. 36/1963.
- Republiški sekretariat za prosveto in kulturo. *Normativi za graditev in opremo osnovnih šol v SR Sloveniji. Dodatek Uradnemu listu SRS*, št. 21. Ljubljana: Uradni list SRS, 1968.
- Resolucija o rehabilitaciji invalidnih oseb v Sloveniji. *Uradni list SRS*, št. 8/1963.
- Samoupravni sporazum o opredelitvi nalog in obveznosti pri izobraževanju in usposabljanju otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. *Uradni list SRS*, št. 11/1978.
- Samoupravni sporazum o postopkih in načinih uresničevanja pravic do zdravstvenega stanja. *Uradni list SRS*, št. 6/1981.
- Samoupravni sporazum o Skupnosti otroškega varstva. *Uradni list SRS*, št. 13/1982.
- Samoupravni sporazum o Skupnosti socialnega skrbstva. *Uradni list SRS*, št. 13/1982.
- Samoupravni sporazum o socialni varnosti v Sloveniji v obdobju 1986–1990. *Uradni list SRS*, št. 25/1986.

- Samoupravni sporazum o temeljih plana Skupnosti Socialnega skrbstva Slovenije za obdobje 1981–1985. *Uradni list SRS*, št. 6/1981.
- Samoupravni sporazum o temeljih planov družbenega varstva otrok v SR Sloveniji v obdobju 1976–1980. *Uradni list SRS*, št. 14/1977.
- Samoupravni sporazum o temeljih planov in družbenega varstva otrok v SR Sloveniji za obdobje 1981–1985. *Uradni list SRS*, št. 5/1981.
- Samoupravni sporazum o uresničevanju pravic do porodniškega dopusta. *Uradni list SRS*, št. 4/1981.
- Samoupravni sporazum o ustanovitvi Zdravstvene skupnosti Slovenije. *Uradni list SRS*, št. 13/1982.
- Samoupravni sporazum o ustanovitvi, organizaciji in delu telesnokulturne skupnosti SR Slovenije. *Uradni list SRS*, št. 12/1979.
- Schmidt, Majda. Segregacija – integracija. *Sodobna pedagogika*, 50 (116), št. 1, 1999, str. 138–154.
- Skalar, Vinko. Osebe s posebnimi potrebami – konceptualne iztočnice. *Sodobna pedagogika*, 50 (116), št. 1, 1999, str. 120–138.
- Sklep o daljšem podaljšanem porodniškem dopustu za nego dvojčkov, več hkrati živorojenih otrok oziroma prizadetega otroka. *Uradni list SRS*, št. 12/1978.
- Sklep o dopolnitvi sklepa o višini otroškega dodatka in dohodkovnih pogojih v letu 1977. *Uradni list SRS*, št. 12/1978.
- Sklep o dopolnitvi sklepa o višini otroškega dodatka za otroke iz kmečkih in drugih družin in o dohodkovnih pogojih v letu 1977. *Uradni list SRS*, št. 12/1978.
- Sklep o dopolnitvi sklepa od denarni pomoči za opremo novorojenega otroka v letu 1977. *Uradni list SRS*, št. 12/1978.
- Sklep o enotnih osnovah meril za financiranje dejavnosti vzgojnih in izobraževalnih zavodov v letu 1969. *Uradni list SRS*, št. 10/1969.
- Sklep ustavnega sodišča o 3. odstavku 32. člena zakona o izobraževanju in usposabljanju otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem razvoju. *Uradni list SRS*, št. 3/1980.
- Sklep ustavnega sodišča o statutu občine Ljubljana-Šiška. *Uradni list SRS*, št. 3/1980.
- Sklepi in priporočila o materialnem položaju vzgoje in izobraževanja. *Uradni list SRS*, št. 27/1968.
- Socialno varstveni zavod Hrastovec, *O zavodu. Zavod skozi čas*, 2012. <http://www.hrastovec.org/index.php?id=14> (27. 4. 2012).
- Splošni zakon o šolstvu. *Uradni list FLRJ*, št. 28/1958.
- Sporazum o namenski uporabi sredstev, zbranih v Tednu otroka leta 1972. *Uradni list SRS*, št. 29/1973.
- Srednjeročni plan Skupnosti otroškega varstva Slovenije za obdobje 1981–1985. *Uradni list SRS*, št. 26/1981.
- Statut skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja Slovenije. *Uradni list SRS*, št. 10/1982.
- Statut skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja v SR Sloveniji. *Uradni list SRS*, št. 18/1978.
- Statut skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja v SR Sloveniji. *Uradni list SRS*, št. 1/1973.
- Svetlin, Anja, *Zgodovinski razvoj posebnega šolstva na primeru zavoda za usposabljanje Janca Levca*, Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za pedagogiko in andragogiko, Oddelek za zgodovino, 2010.
- Temeljni zakon o financiranju šolstva. *Uradni list FLRJ*, št. 53/1960.

- Tomšič, Teja. *Reforme osnovnega šolstva na Slovenskem pod vplivom socializma (1945–1958), Diplomsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za pedagogiko in andragogiko, Oddelek za sociologijo, 2006.
- Uredba o dodatkih za otroke. *Uradni list FLRJ*, št. 48/1951.
- Uredba o dopustu žen pred porodom in po porodu. *Uradni list FLRJ*, št. 56/1946.
- Uredba o gmotni pomoči za otroke delavcev (nameščencev) in uslužbencev. *Uradni list FLRJ*, št. 101/1949.
- Uredba o varstvu nosečih žen in doječih mater v delovnem (uslužbenskem) razmerju. *Uradni list FLRJ*, št. 31/1949.
- Ustavni amandmaji. *Uradni list SRS*, št. 5/1969.
- Ustavni zakon o temeljnih družbene in politične ureditve Federativne ljudske republike Jugoslavije in o zveznih organih oblasti. *Uradni list FLRJ*, št. 3/1953.
- Uvodni zakon za splošni zakon o šolstvu. *Uradni list FLRJ*, št. 28/1958.
- Vršnik Perše, Tina. *Izobraževanje otrok s posebnimi potrebami*. Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2009. http://www.pei.si/UserFilesUpload/file/zalozba/ZnanstvenaPorocila/05_09_izobrazevanje_otrok_s_posebnimi_potrebami.pdf (7. 8. 2012).
- Zakon o delovnih razmerjih. *Uradni list SRS*, št. 24/1977.
- Zakon o določitvi premoženjskega cenzusa kot pogoja za pravico do otroškega dodatka in višine otroškega dodatka v letu 1972. *Uradni list SRS*, št. 7/1972.
- Zakon o družbenem varstvu otrok. *Uradni list SRS*, št. 35/1979.
- Zakon o družbenih svetih. *Uradni list SRS*, št. 5/1980.
- Zakon o izobraževalnih skupnostih in o financiranju vzgoje in izobraževanja v SR Sloveniji. *Uradni list SRS*, št. 16/1967.
- Zakon o izobraževanju in usposabljanju otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. *Uradni list SRS*, št. 19/1976.
- Zakon o nadaljnji etapni izgradnji kliničnega centra v Ljubljani. *Uradni list SRS*, št. 22/1966.
- Zakon o organih upravljanja v šolah in drugih vzgojnih in izobraževalnih zavodih. *Uradni list SRS*, št. 7/1964.
- Zakon o organizaciji in delovnem področju upravnih organov in republiških organizacij ter samostojnih strokovnih služb Izvršnega sveta Skupščine SR Slovenije. *Uradni list SRS*, št. 5/1980.
- Zakon o organizaciji in financiranju socialnega zavarovanja. *Uradni list FLRJ*, št. 22/1962.
- Zakon o organizaciji izvrševanja kazenskih sankcij. *Uradni list SRS*, št. 39/1970.
- Zakon o osnovni šoli. *Uradni list LRS*, št. 32/1959.
- Zakon o osnovni šoli. *Uradni list SRS*, št. 5/1980.
- Zakon o pedagoškem svetu SR Slovenije. *Uradni list SRS*, št. 10/1965.
- Zakon o pedagoški službi. *Uradni list SRS*, št. 14/1969.
- Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju. *Uradni list SRS*, št. 54/1972.
- Zakon o posebnem šolstvu. *Uradni list LRS*, št. 34/1960.
- Zakon o prenehanju veljavnosti zakona o skladu za preprečevanje in zatiranje otroške paralize (poliomielitisa). *Uradni list SRS*, št. 8/1965.
- Zakon o prosvetni-pedagoški službi. *Uradni list LRS*, št. 4/1961.
- Zakon o prosvetno-pedagoški službi. *Uradni list SRS*, št. 7/1965.
- Zakon o rejništvu. *Uradni list LRS*, št. 34/1960.
- Zakon o sistemu družbenega planiranja in o družbenem planu SR Slovenije. *Uradni list SRS*, št. 1/1980.
- Zakon o skladu za preprečevanje in zatiranje otroške paralize (poliomielitisa). *Uradni list SRS*, št. 8/1963.

- Zakon o skupnostih otroškega varstva in o financiranju nekaterih oblik otroškega varstva v SR Sloveniji. *Uradni list SRS*, št. 43/1967.
- Zakon o skupnostih socialnega varstva. *Uradni list SRS*, št. 39/1974.
- Zakon o skupnostih socialnega varstva. *Uradni list SRS*, št. 8/1980.
- Zakon o socialnem skrbstvu. *Uradni list SRS*, št. 35/1979.
- Zakon o socialnem skrbstvu. *Uradni list SRS*, št. 39/1974.
- Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o denarni pomoči za opremo novorojenega otroka. *Uradni list SRS*, št. 7/1972.
- Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o izobraževalnih skupnostih in o financiranju vzgoje in izobraževanja v SR Sloveniji. *Uradni list SRS*, št. 40/1968.
- Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o pomoči družinskim članom, katerih hranilec je v obvezni vojaški službi. *Uradni list SRS*, št. 7/1972.
- Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o prispevkih in davkih občanov. *Uradni list SRS*, št. 5/1968.
- Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o šolah z italijanskim oz. madžarskim učnim jezikom in o dvojezičnih šolah v Socialistični republiki Sloveniji. *Uradni list SRS*, št. 31/1972.
- Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o usposabljanju otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. *Uradni list SRS*, št. 11/1973.
- Zakon o spremembah zakona o usposabljanju otrok in mladostnikov v telesnem in duševnem razvoju. *Uradni list SRS*, št. 20/1970.
- Zakon o spremembi izobraževalnih skupnostih in o financiranju vzgoje in izobraževanja v SR Sloveniji. *Uradni list SRS*, št. 5/1968.
- Zakon o spremembi splošnega zakona o šolstvu. *Uradni list FLRJ*, št. 27/1960.
- Zakon o stopnjah in delitvi prispevkov za otroško varstvo v letu 1968. *Uradni list SRS*, št. 40/1968.
- Zakon o stopnjah in delitvi prispevkov za otroško varstvo. *Uradni list SRS*, št. 5/1968.
- Zakon o stopnjah prispevkov za otroško varstvo v letu 1972. *Uradni list SRS*, št. 7/1972.
- Zakon o stopnji republiškega prispevka iz osebnega dohodka iz delovnega razmerja za izobraževanje in o delu republiškega davka od prometa blaga na drobno, ki se steka med sredstva za izobraževanje. *Uradni list SRS*, št. 5/1968.
- Zakon o svobodni menjavi dela na področju telesne kulture. *Uradni list SRS*, št. 35/1979.
- Zakon o svobodni menjavi dela na področju vzgoje in izobraževanja. *Uradni list SRS*, št. 1/1980.
- Zakon o tednu otroka. *Uradni list SRS*, št. 41/1972.
- Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami. *Uradni list RS*, št. 54/2000. <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200054&stevilka=2496> (10. 7. 2010).
- Zakon o usmerjenem izobraževanju. *Uradni list SRS*, št. 11/1980.
- Zakon o usposabljanju otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. *Uradni list SRS*, št. 5/1968.
- Zakon o ustanovitvi pedagoškega inštituta. *Uradni list SRS*, št. 10/1965.
- Zakon o ustanovitvi Republiškega družbenega sveta za vzgojo in izobraževanje. *Uradni list SRS*, št. 28/1980.
- Zakon o ustanovitvi sklada za šolstvo Ljudske republike Slovenije za šolstvo. *Uradni list LRS*, št. 9/1961.
- Zakon o vzgoji in varstvu predšolskih otrok. *Uradni list SRS*, št. 5/1980.
- Zakon o vzgoji in varstvu predšolskih otrok. *Uradni list SRS*, št. 5/1980.
- Zakon o Zavodu za šolstvo SR Slovenije. *Uradni list SRS*, št. 30/1965.
- Zakon o zdravstvenem zavarovanju in o obveznih oblikah zdravstvenega varstva. *Uradni list SRS*, št. 26/1970.

SUMMARY

Children and Adolescents with Physical and Mental Disabilities in Slovene Legal Documents (1958–1980)

Staša Ivanec

Based on legislation and other documents published in the Official Journal of the Federal People's Republic of Yugoslavia (FLRJ); of the People's Republic of Slovenia (LRS); of the Socialist Federative Republic of Yugoslavia (SFRJ); and of the Socialist Republic of Slovenia (SRS), this paper follows social care for children and adolescents with physical and mental disabilities in the 1958-1980 period. The criteria on which the period in question is divided into three shorter periods refers to the development of special education, namely the development of special schools (1958-1968), the period of special education institutes (1968-1976), and the period of special education organizations (since 1976). Until 1980, the education of children with special physical and mental needs was organized under special regulations and separate from the majority population of children and adolescents. In each of the three periods, education was organized according to the then adopted regulation that provided the categorization or classification of a child with special needs in relevant institutions. In the 1960s, any person could inform local authorities about an uncategorized child or adolescent with developmental disorders. After the introduction of special education institutes, this may be done only by the child's parents or by relevant professional institutions (schools, health establishments, and institutes of social welfare). Special education organizations introduced a fundamental change in the perception of what kind of assistance should be provided for children with special needs: the ultimate goal of greater self-sufficiency of children and adolescents with special needs was supplemented with educational objectives. Special schools, special education institutes, and special education organizations were also responsible for setting up the proper attitude of the society toward their students and for enabling children and adolescent with special needs to integrate into the wider society.

The health component of social support was consistently present. Medical criteria were crucial in identifying and defining physical and mental disorders. People with special needs were provided with relevant health service and necessary medical devices. The 1960s were also a period of intensive construction of principal pediatric hospitals. Clinical Hospital of Obstetrics and Gynecology was opened in 1961 and the Clinical Hospital for Sick Children in 1962. The development of social relief followed these changes. In 1967, former funds for material assistance to children and families were replaced by newly formed education communities and childcare communities. Programs of these institutions emphasized attention specifically to children and adolescents with developmental disorders. Providing education and childcare, child benefits, and other forms of financial assistance and protection, educational communities cared primarily for school children while childcare communities were in charge of preschoolers. In addition to these self-governing communities of interest, children and adolescents with special needs also received support from social welfare communities, the health community, employment communities, the physical education community, and the Slovene community of social welfare. In 1978, these communities signed a joint agreement on education and training of children and adolescents with physical and mental disabilities, and precisely defined their competences.

With the school reform of 1980, the field of education of children with physical and mental disabilities came under the legislation on general education. Social integration of children with special needs was introduced on preschool level. However, the Education and Training of Children and Adolescents with Physical and Mental Disabilities Act and the Rules on Categorization and Registration of Children, Adolescents, and Young Adults with Physical and Mental Disabilities remained unchanged and stipulated the procedure of distribution in relevant educational organizations for two more decades.